

Makale Türü: Derleme Makalesi

**Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne:
Türkiye'de Çağdaşlaşmanın Öncü Kadınları**

Derya ERDİL¹

Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları ABD, Doktora Öğrencisi
Orcid id:0009-0004-9086-2110

Prof. Dr. Rabia Bahar ÜSTE²

Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü
Orcid id: 0000-0002-2525-0968

ÖZ

Dünyada hangi ülke olursa olsun tarihsel anlatım eril kimlik üzerinden ilerlemiş ve bu durum kadınların tarih içerisinde görünürlüklerine imkan vermemiştir. Türk çağdaşlaşma sürecinin anlatımı da klasik tarih anlatımının eril kimlik üzerinden inşasını devam ettirmiş ve çağdaşlaşma sürecinin en önemli aktörlerinden olan kadınlar, tarih anlatımında kendisine çok fazla yer bulamamıştır. Bu durumda kadınları, kayıtlı bir tarihten mahrum bırakmanın yanı sıra tarihsel süreç içerisinde etkisiz oldukları algısının gelişmesine sebep olmuştur. Oysa bu bakış açısının aksine Batı'da kadınlar 18. yüzyılda aydınlanma dönemi ile birlikte toplumsal ve siyasi hareketlerin başlamasına zemin hazırlayacak bir şekilde sosyal hayat içerisinde yer almışlardır. 19. yüzyılda ise tamamen örgütlü bir kadın hareketi tüm dünyada yankılanmış ve kadınlar her alanda hem düşünsel hem de eylemsel boyutta etkili olmuşlardır. Türk çağdaşlaşma sürecinde ise kadınlar tıpkı Batı'daki hemcinsleri gibi düşünsel ve eylemsel olarak harekete geçmişlerdir. Böylece kadınlar Türk çağdaşlaşmasının gerçekleşmesinde önemli bir misyon üstlenirken aynı zamanda Türk kadın hareketi tarihinin de oluşmasını sağlamışlardır. Bu çalışmada kadınların hem düşünsel hem de eylemsel boyuttaki girişimlerine odaklanarak Türk çağdaşlaşma sürecinin başlangıcı olarak kabul edilen Tanzimat'ın ilanından itibaren ele alarak Osmanlı ve Cumhuriyet dönemindeki Türk kadın hareketleri ayrı ayrı incelenmiştir. Bu incelemede her iki dönemde de kadın hareketlerinin gelişimine ve ilerleyişine önemli katkı sağlayan dergi ve dernekler ele alınmıştır. Osmanlı döneminde Türk kadın hareketinin önemli aktörleri olan Ulviye Mevlan, Halide Edib, Nezihe Muhiddin, Emine Semiye, Belkıs Şevket, Selma Rıza Feraceli'nin katkıları ele alınmıştır. Cumhuriyet dönemi kadın hareketlerinin gelişiminde yine önemli iki aks olan dergi ve dernekler incelenerek kadın hareketinin önemli temsilcileri olan Şukufe Nihal, Afet İnan, Gül Esin ve Safiye Ali'nin kadın hareketlerine ve Türk çağdaşlaşmasındaki rollerine değinilmiştir. Bu çalışmanın kadınlar üzerinden Türk çağdaşlaşmasını ele alması ve kadınların Türk çağdaşlaşmasındaki önemini vurgulaması anlamında kadın çalışmaları alanına katkı sunacak önemli bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Modernleşme, Kadın, Osmanlı Devleti, Türk Kadın Hareketi

¹ **Sorumlu Yazar:** Doktora Öğrencisi, Derya Erdil, E-mail: derya_tumeg@hotmail.com

From the Ottoman Empire to the Republic of Turkey: Pioneering Women of Modernization in Turkey

ABSTRACT

Regardless of the country in the world, the historical narrative has progressed through masculine identity and this situation has not allowed women to be visible in history. The narration of the Turkish modernization process has also continued the construction of the classical historical narrative through masculine identity, and women, who are one of the most important actors of the modernization process, have not found much place for themselves in the narrative of history. In this case, in addition to depriving women of a recorded history, it has led to the development of the perception that they are ineffective in the historical process. However, contrary to this perspective, women in the West took part in social life in a way that paved the way for the beginning of social and political movements with the Enlightenment period in the 18th century. In the 19th century, a fully organized women's movement resonated all over the world and women were influential in every field both intellectually and in action. In the Turkish modernization process, women took action intellectually and practically, just like their counterparts in the West. Thus, while women undertook an important mission in the realization of Turkish modernization, they also ensured the formation of the history of the Turkish women's movement. In this study, Turkish women's movements in the Ottoman and Republican periods were examined separately, focusing on women's initiatives in both intellectual and active dimensions, starting from the declaration of Tanzimat, which is considered the beginning of the Turkish modernization process. In this review, journal and associations that made significant contributions to the development and progress of women's movements in both periods were discussed. The contributions of Ulviye Mevlan, Halide Edib, Nezihe Muhiddin, Emine Semiye, Belkıs Şevket, Selma Rıza Feraceli, who were important actors of the Turkish women's movement during the Ottoman period, were discussed. By examining the journal and associations, which are two important axes in the development of women's movements in the Republican period, the roles of Şükufe Nihal, Afet İnan, Gül Esin and Safiye Ali, who are important representatives of the women's movement, in women's movements and Turkish modernization are mentioned. It is thought that this study will be an important study that will contribute to the field of women's studies in terms of addressing Turkish modernization through women and emphasizing the importance of women in Turkish modernization.

Keywords: Modernization, Women, Ottoman Empire, Turkish Women's Movement

Giriş

Türk çağdaşlaşma süreci, genellikle Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'ın ilan edilmesi ile başlatılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda çağdaşlaşma, Tanzimat'ın ilanı ile başlayarak Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasına kadar devam eden süreci kapsamaktadır. 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan ve 1935 yılına kadar devam eden süreçte Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki erken dönem çağdaşlaşma hareketleri olarak nitelendirilmektedir (Berkes, 2016).

Çalışma kapsamında, Tanzimat'ın ilanı ile başlayan Türk çağdaşlaşması, Osmanlı'nın son yılları ile Cumhuriyet'in ilanından sonra 1935 yılına kadar olan çağdaşlaşma hareketine etki eden öncü kadınlar incelenmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan çağdaşlaşma hareketinin kendisi ya da Türk çağdaşlaşma sürecinin nasıl ilerlediği değil, çağdaşlaşma sürecinde Türk kadınının hem çağdaşlaşma sürecine katkısını hem de kadın hareketlerinin etkilerini ön plana çıkarmak hedef olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda ilk olarak Osmanlı'da çağdaşlaşma süreci ele alınmış ve Tanzimat'ın ilanına giden süreçte valide sultanların etkisine dikkat çekilmiştir. Bu bölümde Osmanlı'nın inkılapçı padişahı olarak bilinen II.Mahmud'un annesi Nakşidil Valide Sultan'a yer verilmiştir.

Takip eden bölümde Osmanlı'daki kadın hareketleri, kadınların sosyal ve siyasal hakları kazanma mücadeleleri üzerinden kadınların çağdaşlaşma sürecindeki etkileri ele alınmıştır. Bu süreçte özellikle ön plana çıkan kadınlarımız: Türk kadın hareketinin önemli

temsilcilerinden Ulviye Mevlan, ilk kadın hatip, ilk kadın romancımız olmak üzere birçok alanda ilklere imza atan Halide Edib, Türk kadınının siyasal alanda elde ettiği haklar için büyük mücadele veren Nezihe Muhiddin, Osmanlı kadın hareketinin öncü isimlerinden Fatma Aliye'nin kardeşi Emine Semiye, Türk kadınının cesaretine örnek teşkil ederek ilk uçan kadın Belkis Şevket ve ilk Türk kadın gazeteci, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve kadının konumunu sorgulayan yazılar yazan ilk Türk kadın gazeteci ve sosyoloji alanında çalışmalar yapan Selma Rıza Feraceli'nin Türk kadın hareketlerine katkıları, eylemsel rolleri, kadınlar için öncü kişilikleri incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Cumhuriyet'in ilk yılları olan 1923 ile 1935 yılları arasındaki dönemde kadın hareketleri, kadınların siyasal ve sosyal hakları için mücadeleleri dönemin öncü kadınları üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde farklı alanlardan öncü kadınlara yer verilmiştir: Ülkemizin ilk kadın coğrafya öğretmeni Şuküfe Nihal, ilk kadın tarih profesörü Afet İnan, ilk kadın muhtarımız Gül Esin ve ilk kadın doktorumuz Safiye Ali'ye yer verilmiştir. Makalede yer veremediğimiz ancak gerek Türk çağdaşlaşmasına gerek Türk kadın hareketine büyük katkıları olan nice kadınlarımız bulunmaktadır. Ancak Türk çağdaşlaşmasının tarihsel sürecinde rol almış bütün kadınlarımıza makale içerisinde yer veremeyeceğimiz için, öncü kadınlarımızdan hem ilklere imza atan hem de eylemsel ve düşünsel anlamda ön plana çıkan kadınlarımızdan bazıları seçilmiştir.

Bu çalışma bir derleme çalışması olarak literatür taraması yapılarak yazılmış olmasından dolayı etik kurul onayı gerektirmemektedir. Çalışmanın amacı, kadınların siyasal ve toplumsal yaşamda temel aktörler olmak için verdiği mücadelelerle çağdaşlaşma sürecine olan katkılarını göstererek, tarih sayfalarında geri planda bırakılan kadınların düşünsel ve eylemsel girişimleri üzerinden Türk çağdaşlaşma sürecinin eril anlatımının hakim olduğu bir alan yazında görünürlüklerini arttırmaktır. Kadınlar hem kamusal hem siyasal haklarda erkekler ile eşit fırsatlara sahip olmak için hep mücadele etmişlerdir. Günümüzde birçok hak elde etmiş ve geçmişe oranla konumlarını iyileştirmişlerdir ancak halen kadınların var olma mücadeleleri devam etmektedir. Kadınların erkekler ile her alanda eşit fırsatlara sahip olmalarını sağlamanın bir yolu da geçmişten günümüze Türk tarihinin ve Türk çağdaşlaşmasının kadın erkek demeden gerçekleştirildiğini, kadınlara erkeklerle eşit imkanlar sağladığında erkekler kadar girişken ve başarılı olduklarını göstermektir. Bu makalenin kadınların görünürlüğünü arttırmaya çağdaşlaşma sürecindeki etkilerini göstermeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu katkı, hem kadın çalışmaları literatürünün gelişmesine hem de kadınları ikincil konumda gören anlayışın değişmesinde etkili olabilir.

1. Osmanlı'da Çağdaşlaşma ve Kadın Hareketi

Batı'da meydana gelen Sanayi Devrimi ile birlikte bireysel farklılıklar artmış ve gerek kent yaşamı gerekse iş yaşamında bir dönüşüm meydana gelmiştir. Bu dönüşüm her toplumda farklı alanlarda etkileriyle ön plana çıkarken, Osmanlı İmparatorluğu'nda toplumsal ve siyasi alanda modernleşme ile yankı bulmuştur (Beriş, 2008: 9).

Osmanlı İmparatorluğu'nun eski gücünün zayıfladığı, ekonomik, sosyal ve siyasi olarak olumsuz şartların etkili olduğu bu döneme denk gelen yenileşme hareketleri yönetim eliyle değil aydınların etkinlikleri ile yürütülmüştür. Bir yanda yaşanan askeri yenilgiler sonucu toprak kaybı ve yaşanan ekonomik zararlar, diğer yanda ise, Batı'nın yükseliş içerisinde oluşu bağlamında gelişen Batı yanlısı bir modernleşme hareketi ve bunun sonucunda çağdaşlaşmanın Batılılaşma ile bir tutulmasına neden olan toplumsal gerçeklikler ortaya çıkmıştır (Kurttaş, 2019: 400). Batı'nın her alanda gerisinde kalındığının anlaşılması üzerine devletin içinde bulunduğu açmazlardan kurtulmak amacıyla II. Mahmud tarafından ıslahat hareketlerine başlanmış ve bunlardan en önemlisi olan 'Vaka-i Hayriye' yani yeniçeri ocağının kaldırılması olmuştur. Yeniçeri ocağının kaldırılması askeri ve siyasi alanda büyük

bir yeniliğe zemin hazırlamış, Osmanlı'da modernleşme sürecini başlatan olay olarak ele alınmıştır (Belge, 2012: 541).

Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinden yani Tanzimat Dönemi'nden itibaren Batı'ya doğru açılma politikalarıyla birlikte aydınlanma dönemi içerisine tam anlamıyla girmiş, Tanzimat ve Islahat Fermanları, I. ve II. Meşrutiyet dönemleri ile Batı kültürü ve düşünce sistemi Osmanlı Türk toplumu içerisine de aktarılmaya çalışılmıştır. Osmanlı'da çağdaşlaşma hareketleri genellikle Tanzimat'ın ilanı ile başlatılsa da öncesinde bu sürece yönelik atılımlar gerçekleştirilmiştir (Kurttaş, 2019). Osmanlı içerisinde modernleşme süreci genellikle Tanzimat ile başlatılmıştır, ancak bu durum bir anda gerçekleşmemiştir. Modernleşme sürecine götüren etmenler ve sürecin gerçekleşmesine yol açan durumlar söz konusu olmuştur. Bunlardan biri de, Valide Sultanların¹ yönetim kademelerinde yer almalarıdır.

Osmanlı'da XVI. yüzyılın sonlarına denk gelen dönemden itibaren, Valide Sultanlar, mali, sosyal ve idari görevleri üstlenmişlerdir. Bu görev sorumluluklarını almalarındaki nedenlerden birisi de şehzadelerin küçük yaşta tahta geçmesi ve validelerinin de şehzadeler üzerindeki etkisinin devlet yönetiminde de devam etmesidir. Ancak valide sultanların yönetimde söz haklarının artması, aslında devletin yeniden yapılanma sürecinin bu yüzyıla dayandığını göstermektedir. Bu dönemde Valide Sultanlar için yönetimde yer almak bir fırsat olarak sunulmamıştır. Onlar yapmış oldukları eylemler, karar alma süreçlerindeki etkinlikleri ile aslında devlet idaresinin yapması gereken sorumlulukları yerine getirerek bu gücü elde etmişlerdir. Bu gelişmelerin etkisiyle XVII. yüzyılın ortalarından itibaren valide sultanlar, yönetici grubundan vezir ve sadrazam gibi sosyal, mali ve idari sorumlulukları yerine getiren üst düzey yöneticiler olarak devlet içerisinde kurumsal bir konum elde etmişlerdir (Temel, 2022).

Osmanlı'da inkılapçı padişah olarak bilinen ve bazı çevrelerin desteğini alırken bazı çevreler tarafından da Batı özentiliği ile suçlanan II. Mahmud, Osmanlı'nın çağdaşlaşma sürecinde önemli bir isim olmuştur. Yapmış olduğu reformlar başta yeniçeri ocağının kapatılması ile Osmanlı'da büyük bir dönüşümün gerçekleştirilmesine dair ilk adımlar olurken aynı zamanda Tanzimat'ın ilanına giden süreci hazırlamıştır. II. Mahmud döneminde yapılan yenilikler: İptidai (ilkokul derecesindeki okullar), İstanbul'da zorunlu hale getirilmiş, rüştiyeler (ortaokul derecesindeki okullar) ve idadiler (lise derecesindeki okullar) açılmış, Fransızca resmi yabancı dil ilan edilmiş, Avrupa'ya öğrenciler gönderilmiş ve Tıbbiye açılmıştır. Daha önce çoğunlukla askeri alanda yapılan yenilikler II. Mahmud döneminde sosyal alana da aktarılmıştır (Demir, 2005). II. Mahmud'un bu yenilikçi fikirlerinin oluşmasında onu yetiştiren kişilerin etkisi olmuştur. II. Mahmud üzerinde etkili olan kişilerden birisinin de onu yetiştiren annesi, Nakşidil Valide Sultan'ın olması kaçınılmazdır. Nakşidil Sultan, hem II. Mahmud'un yenilikçi fikirlerinin gelişiminde hem de gerçekleştirilmesinde etkili olmuş bir kadındır. Nakşidil Valide Sultan'ın, II. Mahmud'un annesi olarak oğlu üzerinde doğrudan bir etkisi olmasının yanı sıra Osmanlı içerisinde bu dönemlerde Valide Sultanların idari, sosyal ve mali alanda da etkili oldukları bilinmektedir. Bu yüzden valide sultanın, II. Mahmud'un özellikle yenilikçi fikirleri üzerindeki etkisi tartışmasıdır. Ancak tarih kitaplarında arka planda kalan Nakşidil Valide Sultan'ın izine pek fazla rastlanmamakta hatta o görünmez kılınmaktadır.

1.1. Nakşidil Valide Sultan

Nakşidil Valide Sultan, Sultan I. Abdülhamid'in² (1774-1789) yedinci eşi ve uzun yıllar tahta kalmış, gerçekleştirmiş olduğu reformlarla Osmanlı İmparatorluğu'nda birçok

¹ Osmanlı şehzadelerinin hükümdarlıkları döneminde hayatta olan annelerine verilen unvandır.

² 27. Osmanlı padişahı ve 106. İslam halifesidir.

yeniliğin mimarı olan Sultan II. Mahmud¹'un annesidir (Sarıcaoğlu, 2001: 108). Fransız asıllı ve kraliyet ailesinin akrabası olduğuna dair bilgiler çeşitli kaynaklarda yer almaktadır. Kaynaklarda yer alan bazı bilgilere göre Nakşidil Valide Sultan'ın asıl adı Animee'dir. Osmanlı topraklarına gelmesine sebep olan durum ise şu şekilde aktarılmaktadır: Bir manastırda öğrenim gördüğü Fransa'dan Martinique Adası'na dönüş yaptığı sırada Cezayirliiler tarafından kaçırılmıştır. Cezayirliiler tarafından kaçırıldıktan sonra İstanbul'a getirilerek I. Abdülhamid'e hediye edilmiş ve daha sonra Şehzade II. Mahmud'u doğurmuştur. Ayrıca Nakşidil Valide Sultan'ın, Napolyon Bonapat'ın eşi Josephine ile kardeş olduğuna dair bilgiler yer almaktadır (Refik, 1925). Nakşidil Valide Sultan ya da Animee olsun fark etmeyen tek gerçek, hem Sultan III. Selim'in (1789-1807) hem de tahta çıkan oğlu II. Mahmud'un ıslahat girişimlerinde önemli rol oynamış olduğudur. Bazı kaynaklar ise Nakşidil Valide Sultan'ın Fransız asıllı olduğu bilgisini doğru bulmamaktadır, ancak o dönemde Fransa ile Osmanlı arasındaki siyasi ilişkiler üzerine böyle bir söylenti oluşturulduğunu, ayrıca Osmanlı'da bu dönemde meydana gelen yenilik hareketlerinin arkasında Fransız bir kadın olduğu inancını oluşturmak amacıyla söylenti olarak ortaya atıldığı iddia edildiğine rastlanmaktadır. XVIII. yüzyılda saraya ağırlıklı olarak Kafkasya'dan Gürcü ve Çerkes kökenli cariyelerin alınması nedeniyle, Türkçe kaynaklarda Nakşidil Valide Sultan'ın Gürcü olduğu varsayılmaktadır (Sarıcaoğlu, 2001). Bu çalışma için Nakşidil Valide Sultan'ın etnik kimliği önemli değildir, önemli olan II. Mahmud'un yenilik hareketlerinde validesi olarak etkisidir. Ancak ne yazık ki Nakşidil Valide Sultan'ın hayatı ile ilgili çok az kaynak yer almasının yanında romanlarda aktarılan bilgilerin çoğu da kurmacadır. Tarih yazımının eril bakış açısıyla yürütülmüş olması da Nakşidil Valide Sultan'ın II. Mahmud üzerindeki etkilerini ayrıntılı olarak ele almamıza engel olmaktadır. Osmanlı içerisinde gelir giderlerin düzenli olarak tutulmuş olması Nakşidil Valide Sultan hakkında bu defterler aracılığıyla bilgi edinilmiştir. Bu defterlerde yer alan bilgilere göre Nakşidil Valide Sultan'ın yaptırmış olduğu hayır amaçlı birçok eser bulunmaktadır. Bu eserler arasında; Çeşme-i Zenân/Kadınlar Çeşmesi, Nakşidil Valide Sultan Çeşmesi, Nakşidil Valide Sultan Mescidi/Camii, Sıbyan Mektebi ve Çeşmesi, Ayvansaray/Fatih, Nakşidil Valide Sultan Külliyesi ve Vakıfları yer almaktadır (Bayraklı, 2020).

Sultan II. Mahmud'un siyasi çalkantıların ve tanzimat girişimlerinin yoğun olduğu saltanat döneminin dokuz yılında hayatta bulunan Nakşidil Valide Sultan'ın padişah tarafından sıkça ziyaret edilmiş, kendisine verilen tayinat² miktarlarına ve teşrifat³ gereği bulunduğu bazı merasimlerdeki yerine dair birtakım kayıtlara ulaşılmaktadır. Valide sultan, yakalandığı verem hastalığından kurtulabilmesi için bir süre Çamlıca'daki Gümrükçü Osman Ağa Köşkü'ne götürülmüş, tedavi çabaları hekimbaşı ve birkaç doktor tarafından sürdürülmüştür. Nakşidil Valide Sultan, günümüz tarihine göre 6 Eylül 1817 Cumartesi günü, Beşiktaş Sahilsarayı'nda vefat etmiştir (Ataullah, 1290: 344-345).

Nakşidil Valide Sultan'ın hem III. Selim hem de oğlu II. Mahmud üzerinde etkili olduğu kaynaklarda yer almakta ancak bu etkiden çok fazla söz edilmemektedir. Yine de özellikle II. Mahmud'un gerçekleştirmiş olduğu reform hareketlerinde ve Osmanlı'nın çağdaşlaşmaya giden yolunda bir kadın olarak Nakşidil Valide Sultan'ın da payı olduğu açıktır. Nakşidil Valide Sultan hakkında çok fazla bilgiye ulaşılammış olsa da çalışma içerisinde yer alması başta Nakşidil Sultan'ın olmak üzere tarihte kadınların görünürlüğünü arttırmak açısından önemlidir.

Osmanlı'da çağdaşlaşma fikri ve yenileşme hareketleri, kadın hareketlerinin de ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Dünya'da XIX. yüzyılda başlayan ve XX. yüzyılda etkisini

¹ 1808-1839 yılları arası hükümdarlık yapan Osmanlı padişahıdır.

² Osmanlı başkentine belirli sebeplerle gelen yabancı elçilerin günlük masraflarının belirli süreler içerisinde Osmanlı Devleti tarafından karşılanması uygulamasıdır (Topaktaş, 2015)

³ Osmanlı'da resmi davet ve özel günlerde saraya gelen ziyaretçilerin mevki sıralarına göre kabul edildiği sistemdir (Acar, 2015).

sürdüren kadın hareketleri Osmanlı'da da etkili olmuş ve kadınların modernleşme süreçleri her alanda eşitlik talepleriyle devam etmiştir. Kadınlar, Osmanlı geleneğinin ve yasaların koydukları sınırları ortadan kaldırmayı hedeflemişlerdir. Bu dönemde okumak için yurt dışına giden kadınlar hareketin öncüleri olmuşlardır.

1.2. Osmanlı Döneminde Kadın Hareketleri

Batı'da kadın hareketleri sanayi devrimiyle birlikte örgütlü bir hal alırken Osmanlı'da ilk kadın hareketleri 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile hayatın her alanında eşitlikçi ve özgürlükçü düşüncenin yansıması sonucu ortaya çıkmıştır (Baykan & Basket, 1999). 1908 yılında bu dönemde yayınlanan ilk dergi olma özelliği ile kadınları siyasal hayat ile tanıştıran dergi "Demet" dergisi olmuştur. Ancak bu dergi erkekler tarafından çıkarılan bir dergidir. Derginin çıkarılmasında Celal Sahir öncülük etmiş, kadrosunda ise Cenap Şahabettin, Enis Avni ve Selim Sırrı gibi önemli isimler yer almıştır (Toska & Çakır, 1992). Aynı dönemde çıkarılan bir diğer dergide "Mehasin" olmuştur. Bu dergide renkli resimlerin ilk kez yer alması onu, diğer dergilerden farklılaştırmıştır. Derginin kadrosunda Fatma Sabiha, Emine Semiye ve Halide Salih (Edib) yer almıştır. Böylece kadınlar, ilk kez kendi deneyimledikleri durumları üzerine kendi düşüncelerini yazma fırsatı yakalamış ve kadınların eğitim, sosyal alanda yer alması, şu an içinde bulunduğu kısıtlamalardan özgürleşmesi konularına değinmişlerdir (Kaplan, 1998: 12). 1911 yılında çıkarılan "Kadın" dergisinde de kadın haklarını savunan erkek ve kadınlar birlikte yer almıştır. Kadınların toplum içindeki konumunun yine erkekler tarafından incelenerek çözümler üretildiği dergi, "Erkekler Dünyası" ise 1913 yılında Mevlanzade Fırat öncülüğünde çıkarılmıştır (Kutlar, 2010).

Osmanlı döneminde kadınların örgütlenmeye başlaması, dergiler ve dernekler olarak iki aks üzerinden ilerlemektedir. Kadınlar ilk olarak kimsesiz çocuklara ve kadınlara yardım etmek amacıyla yardım dernekleri üzerinden örgütlenmişlerdir. Bu dernekleri takiben kız çocuklarının eğitimi için eğitim amaçlı dernekler, orduya yardım sağlamak için dernekler ve kültürel amaçlı dernekler olarak kadınlar farklı amaçlarda birçok dernek kurmuşlardır. Bu derneklerden birisi Halide Edib tarafından 1912 yılında kurulan, "*Tealii Nisvan Kulübü*", kadınların sosyal hayata alışması için çalışmalar gerçekleştirmiş ayrıca Osmanlı tarihinde ilk kez kadın ve erkeğin bir arada yer aldığı konferanslar düzenlemiştir (Baykan & Basket, 1999: 135). Diğer yandan siyasi partiler tarafından kurulan dernekler de bulunuyordu. Bunlardan birisi Enver Paşa tarafından kurulan *Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti*'ydi, ancak bu dernekte hiç kadın olmaması dikkat çekiciydi ve bu durum dönemin önemli kadın hareketlerinden olan Kadınlar Dünyası Dergisi tarafından sıkça eleştirilmişti. Enver Paşa tarafından kurulan bu cemiyetin asıl amacı kadınları askere alarak orduda geri hizmette çalıştırılmasıydı. Bu durumun aile hayatının çöküşüne neden olmaması için de işçi olarak taburlarda çalıştırılacak kadınlara evlilik şartı getirilmişti. Bu dönemde feminist olarak nitelendirilebilecek tek dernek ise *Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan Cemiyeti* olmuştur. Bu dernek Ulviye Mevlan'ın öncülüğünde kurulmuş ve aynı zamanda Kadınlar Dünyası Dergisi'ni de çıkarmışlardır (Karadağ, 2011: 173-178). Bu dergi Erkekler Dünyası Dergisi ile aynı yıl ve ona bir tepkinin ürünü olarak çıkarılmıştır. Derginin yazar kadrosu sadece kadınlardan oluşmasıyla ön plana çıkan bu dergide Fatma Aliye, Belkıs Şevket, Atiye Şükran, Mükerrerem Belkıs, Nimet Cemil gibi isimler kadın haklarını savunarak Türk kadın hareketine farklı bir ivme kazandırmışlardır (Çakır, 1996: 82). Bunu takiben "Hanımlar Alemi Dergisi"

1914 yılında yayınlanmıştır. Yine aynı yıl başlangıçta ismi “Kadınlar Alemi” daha sonraki sayılarında “Osmanlı Kadınlar Alemi” ismini alan dergide, kadın hareketleri dergileri içerisinde sayılmıştır, ancak burada yer alan metinler daha çok edebi ağırlıklı olmuştur (Toskana & Çakır, 1992). 1917 yılında çıkarılan “Bilgi Mecmuası Dergisi”nde de kadınlık bilinci, aile, eğitim, moda konuları yer almış, kadrosunda kadın ve erkekler birlikte yer almış, Şükufe Nihal ve Halide Edib’de bu derginin kadrosunda yazılar yayınlamıştır. 1918 yılında “Türk Kadını” ve “Genç Kadın” isimli dergiler kadın hareketi, felsefe, kadınların konumu üzerine yazıların yer aldığı dergiler olmuşturlardır (Toskana & Çakır, 1992).

Osmanlı döneminde kadın hareketlerinde dergiler aktif bir şekilde rol almış, öncü kadınlar seslerini duyurabilmek için dergileri araç olarak kullanmışlardır. Başlarda o dönemde her alanın erkeklerin yönetiminde olduğu gibi kadınların kamusal alanda yer almalarının da erkekler tarafından yönlendirilmesi durumunun, Kadınlar Dünyası Dergisi’nde yer alan “Kadınları Çalıştırma Cemiyeti Yine Erkeklerin Elinde” (Çolak & Uçan, 2008: 138) isimli yazı ile eleştirilmesi Osmanlı’da feminist hareketin ilk adımları olarak duyulmaya başlanmıştır. Osmanlı’da iyi eğitilmiş öncü kadınlar, kadının konumunu sorgulamış ve bu duruma dikkat çekerek konumlarını siyasi, eğitim, iş ve sosyal yaşamda eşit hak talebiyle erkeklerle her alanda eşitlik sağlamak amacıyla birçok faaliyet yürütmüşlerdir.

1.3. Osmanlı’da Kadın Hareketlerine Yön Veren Kadınlar

Osmanlı’da yenileşme hareketleri ve modernleşme fikirleri yıllardır erkekler üzerinden anlatılarak günümüze gelmiş ve tarih kitaplarında yerini almıştır. Kadınların elde etmiş olduğu haklar ise erkekler tarafından onlara sunulan fırsatlar olarak gösterilmiş ve tarihimizde yer alan birçok kadının etkisi önemsiz kılınmıştır. Ancak Türk kadını hem Osmanlı dönemi hem de Cumhuriyet sonrası yenileşme hareketlerinde aktif olarak rol almış, gerektiğinde sorumluluk almaktan hiç çekinmemiştir. Bu öncü kadınlarımız, kadınlara erkeklerle eşit haklar tanındığında erkeklerden farksız bir başarı sergileyeceklerini göstermişlerdir. Osmanlı tarihinde birçok öncü kadını yer almaktadır ve çalışma kapsamında da ara ara isimleri zikredilmektedir, ancak hepsine tek tek yer vermemiz pek mümkün olmadığından bu bölümde Ulviye Mevlan, Halide Edib, Nezihe Muhiddin, Emine Semiye, Belkıs Şevket ve Selma Rıza Feraceli yer almaktadır. Bu kadınların çalışma içerisinde seçilme nedeni ise, Osmanlı’nın son dönemi ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında olmak üzere Türk Çağdaşlaşma sürecimize çok önemli katkıları olması ve birçok kadına örnek olmaları, kadın hareketi içerisinde kadınlara rehber olmuş olmalarının yanı sıra kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmaları için büyük mücadeleler vermiş olmalarıdır.

1.3.1. Ulviye Mevlan (1893-1964)

“Feminizmin gayesi yalnız kadınlığın hayatını değil, kadınlıkla beraber erkeklerin hayatını da düzenlemektir. Ve her ikisini de, insan olmaları nedeniyle daha rahat ve daha mesut yaşatmaktır.”
Ulviye Mevlan

Ulviye Mevlan, Balıkesir’in Gönen ilçesine bağlı Hacıvelioba köyünde 1893 yılında doğmuştur. Çerkes Hacı Mahmut Bey ile Safiye Hanım’ın kızıdır, ailesi Gönen’in zengin çiftçilerindendir. Ulviye Mevlan, varlıklı bir ailenin kızı olarak dünyaya gelmiştir. Aile, abisinin isteği üzerine Ceyhan’a taşınmış ancak abisinin Ceyhan’da sevdiği bir kızı kaçırmaması

üzerine aile kendisini bir kan davasının içinde bulmuştur. Olay üzerine aile, tekrar Gönen'e dönmek durumunda kalmıştır ancak döndüklerinde artık eski varlıklı halleri kaybolmuş, Çerkes Hacı Mahmut Bey çocuklarının eğitim parasını dahi ödeyemeyecek duruma düşmüştür. Bu yoksulluk durumundan dolayı Ulviye Mevlan, küçük yaşta eğitim alması için aile dostları Hacı Eblüs Bey tarafından Yıldız Sarayı'na yerleştirilmiştir (Aslan & Tuna, 2021). Burada saray geleneğine uygun yetiştirilmiş ve 1906 yılında daha on üç yaşındayken saray geleneğine uygun olarak da kendisinden yaşça büyük, II. Abdülhamit'in süt kardeşi Hulusi Bey ile evlendirilmiştir. Evlilik üzerinden iki yıl sonra II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle yayılan eşitlik ve hürriyet fikirlerinden etkilenecek Batı'daki ve Osmanlı'daki kadın haklarıyla ilgili gelişmeleri takip etmiş ve feminist kadınlar ile iletişime geçmiştir. Bu özgürlük fikrinin yayılmaya başladığı ortamda kendisi de düşünsel anlamda değişim ve dönüşümler yaşayarak kendi deyimi ile kamburu haline gelen Hulusi Bey ile olan evliliğini 1912 yılında bitirmiştir (Aslan & Tuna, 2021). İkinci evliliğini ise dönemin ünlü gazetecilerinden ve entelektüellerinden Mevlanzade Rıfat ile gerçekleştirmiştir. Cumhuriyet döneminde Mevlanzade Rıfat Bey'in Suriye'ye sürgüne gönderilmesinden dolayı evliliğini bitirmiştir. Daha sonra ailesinin kabul etmemesine rağmen kendisinden on yaş küçük olan Doktor Ali Civelek ile evlenmiş ve bu evliliği hayatının sonuna kadar sürdürmüştür (Karadağ, 2011). Ulviye Mevlan çocuk sahibi olmamış ancak bir kız çocuğu evlat edinmiştir. 9 Nisan 1964 yılında Hatay Kırıkhan'da vefat eden Mevlan'ın ismini yaşatmak isteyen eşi Ali Civelek eski bir kiliseyi restore ederek belediyeye bağışlamıştır. Bu yapı günümüzde Nuriye Ulviye Civelek İlçe Halk Kütüphanesi olarak hizmet vermiş ancak 6 Şubat 2023 yılında yaşanan depremde yıkılmıştır.

Ulviye Mevlan, 1913 yılında Mevlanzade Rıfat Bey ile evlenmeden önce dönemin en önemli, aynı zamanda Osmanlı'nın ilk feminist gazetesi olan, Kadınlar Dünya'sını çıkarmış, aynı yıl Müdafai-i Hukuk-i Nisvan Cemiyeti adıyla bir dernek kurmuştur. Gazetenin ve derneğin ilk feminist özellik taşımaya sebep olan, her ikisinin de kadrosunun tamamen kadınlardan oluşmasıdır. Gazetede kadınların içinde bulunduğu kötü durumu eleştirerek, kadınların sorunlarına çözüm yolları aranmıştır. Ulviye Mevlan, kadınların hak ve eşitliklerini savunurken, kadınlara umumi hukukta yer verilmedikçe kadınların daima esir olarak kalacaklarını vurgulamıştır (Çakır, 1997: 83). Ulviye Mevlan, Osmanlı kadın hareketi için çok önemli bir isimdir. Hayatını kadınların haklarını iyileştirmeye adanmış, kadının özne olmadığını göstermeye çabalayan ve feminizmi görünür kılan ilk adımlarını atmasını sağlayan öncü bir kadındır.

1.3.2. Halide Edib (1884-1964)

“Meşrutiyetten önce kadınlar hiç önemsenmezdi. Nitelikleri de görmezden gelinir; kendi ayakları üzerinde durma hakkı yok sayılırdı. Buna ilaveten genellikle kendi başına konuşabilecek hiçbir kadın bulunmadığı veya varsa bile sayılarının biri ikiye geçmediği düşünülürdü. Ama bugün bunun tam aksi ortaya çıktı”
Halide Edib

Halide Edib, 1884 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası II. Abdülhamid'in Ceb-i Hümayun Başkatiplerinden Mehmet Edip Bey, annesi Bedirfem Hanım'dır. Halide Edib, annesini küçük yaşta kaybetmiş, çoğunlukla anneannesi tarafından büyütülmüştür. Halide Edib, çoğu anlamda ilk'lere imza atmış bir kadındır. “İlk Amerikan Koleji mezunu genç kız olduğu gibi, ilk kadın hatibimizdir. Cumhuriyet devrimizin ilk kadın romancısıdır, ilk kadın

profesörümüzdür. Her halde, cepheden cepheye koşan entelektüel ilk Türk kadınıdır. Belki, sürgün acısını iki defa yaşamış ilk Türk kadını da odur” (Göze, 2003: 5).

Halide Edib, küçük yaşlardan itibaren babasının çok eşli yaşamına şahit olmuştur. Babası özel hayatında İslami anlayışa uygun bir hayat sürmesine rağmen çocuklarının İngiliz terbiyesine uygun olarak yetiştirilmesi gerektiğini savunmuş ve o dönemde etraftan gelen tepkilere rağmen kızlarının Batılı tarzda bir eğitim almasını sağlamıştır. Halide Edib, eğitimini Amerikan Kız Koleji’nde almıştır. Öğrenimi süresince geometri, cebir ve fizik gibi fen bilimlerinin yanı sıra tarih ve psikoloji eğitimini akademik düzeyde görmüştür. Ayrıca okulda kadın-erkek eşitliği, dini tolerans ve enternasyonalizmin ilkeleri gibi farklı konularda derslerde verilmiştir (Çalışlar, 2010: 28).

Halide Edib, 1901 yılında okuldan mezun olduğunda kendisinden yaşça büyük matematik öğretmeni Salih Zeki ile evlenmiştir. Evliliğinden iki çocuğu olmuştur. 1908 Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle Tanin gazetesinde yazın hayatına başlayan Halide Edip, ilk yazılarını “Halide Salih” imzasıyla yayınlamıştır. 31 Mart Olayı’nın yaşanması üzerine yazdığı yazılar dolayısıyla çocuklarını alarak Mısır’a gitmiş, birkaç hafta Mısır’da kalmış ve daha sonrasında İngiltere’ye geçmiştir. İngiltere’de kaldığı süreçte İngiliz kadınlarının hak ve özgürlüklerini gözlemler ve bu gözlemlerini “İngiltere ve İngilizler” adıyla Akşam gazetesinde yayınlamıştır (Yılmaz, 2013). 1909 yılında olayların yatışması üzerine ülkeye geri dönerek, Darümuallimat’ta pedagoji dersleri vermeye başlamıştır. 1911 yılında ise Salih Zeki’nin ikinci bir kadın ile evlenmesi üzerine bunu kabul etmeyerek ondan ayrılmıştır. Ayrılıklarından sonra ise yazılarını “Halide Edib” imzası ile yayınlamıştır (Atatürk Ansiklopedisi). Halide Edib, 28 Nisan 1913 yılında Teal-i Nisvan Cemiyeti adıyla dernek kurar ve bu derneğin en önemli özelliği Osmanlı’da feminizm hareketinin örgütlü ilk yapısı olarak kabul edilmesidir. Bu dernek özellikle kadınların eğitimi ile ilgili faaliyetler düzenlemiştir. Balkan Savaşı sırasında bu derneğin yardım ve hastabakıcı kolu örgütlenerek, dernek üyesi Mihri Hanım’ın kullanıma açtığı otuz yataklı evi hastaneye dönüştürülmüş ve kadınlar burada hastabakıcılık faaliyetine başlamıştır. Bu olay kadınların sosyal hayat içerisinde yer almasının yolunu açmıştır. Savaşın ilerleyen günlerinde Halide Edib, Darülfünun’da düzenlenen toplantıda yaptığı konuşmada kadınların artık kamusal alanda varlıklarına dikkat çekmiştir: “Kadınların büyük işlere karışmaz anlayışı artık geride kalmıştır. Milletın kadınları ilk defa milletin hakiki anası ve efradı gibi bu felakete çare bulmak için bir araya toplanıyor” (Çalışlar, 2010:108).

Halide Edib, her alanda kadınların yer almasını savundu. Bu yüzden kendisi de her anlamda hayatın içerisinde kadınları görünür kılmak için mücadele verdi. O dönemde kadınların sahneye çıkması yasaktı, ancak Halide Edib, Yeni Turan adlı eseriyle sahneye çıktı ve bu yasağı çiğnedi. 1913 yılının mayıs ayında ise Türk Ocağı genel kongresine katılarak yönetime seçilmiş, böylelikle kadınların ocağa üye olmasının gündeme gelmesini sağlamıştır (Çalışlar, 2010: 110-111).

I. Dünya Savaşı’nda kadınlarında görev alması hatta erkekler tarafından görevlendirilmesi durumuna Halide Edib şu sözleriyle dikkat çekmiştir: “Osmanlı İmparatorluğu’nun görünmez kadınları artık, erkekler tarafından eylemlere gönderilecek kadar sokağın parçası” haline gelmiştir (Çalışlar, 2010: 121).

Halide Edib, Amerika Elçiliği’nde katıldığı bir yemekte yaptığı konuşmasında Osmanlı’da feminist hareketten bahsederken bu durumun yeni bir olay olmadığını, eski Türk toplumunda kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduğunu ve şu an yaşanan durumun yalnızca

“bir zamanlar mevcut olan durumun yeniden hayata geçirilmesinden ibaret” (Çalışlar, 2010: 124) olduğunu vurgulamıştır. Halide Edib’in 1919’da İzmir’in işgali sırasında yaptığı mitingler ve konuşmaları ise tarihe damga vuran olaylardır. Aydın bir kadın olarak memleket meselelerinde yer alması ve net bir tavır sergilemesi Türk kadınların üzerine düşen görevleri yerine getirdiği ve getireceği mesajına vurgu yapmıştır. Meclisi Mebusan’ın seçimlere kadınların da katılabilmesi için yasal değişiklik yapması konusunu da gündeme getirmiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın ismini koyan Halide Edib, partilerinde kadınlara yer vermeyen hiçbir siyasi parti ile bağı olmayacağını da açıklamıştır (Altındal, 2007).

1925 yılında Halide Edib, Mustafa Kemal ile fikir ayrılığına düşmesi sonucu ülkeden ayrılır, ancak yurtdışında katıldığı konferanslarda Türkiye’de yaşanan değişimi ve kadınları anlatmaya devam eder. 1935 yılında Mahatma Gandhi tarafından Hindistan’ın sosyal durumu üzerine araştırma yapması için Hindistan’a davet edilmiştir (Topsakal, 2014). Mustafa Kemal’in vefatından sonra ülkeye dönerek, İstanbul Üniversitesi’nde akademisyenlik yapmış ve 1950-1954 yılları arasında İzmir bağımsız milletvekili olarak meclise girmiştir. Vekillikten ayrıldıktan sonra tekrar İstanbul Üniversitesinde çalışmaya başlayan Halide Edib, 1964 yılında böbrek yetmezliğinden hayatını kaybetmiştir (Topsakal, 2014). Halide Edib, yaşamı boyunca kadınların hem siyasi hem sosyal hakları için mücadele etmiştir, Türk kadının her anlamda erkekler ile eşit olması gerektiğini hayatının sonuna kadar savunmuş, yaptığı bazı girişimler eleştirilse de Osmanlı’da feminist hareketin önemli bir lideridir.

1.3.3. Nezihe Muhiddin (1889-1958)

“Kadinsız inkılap olamaz; kadınların ulusal inşa sürecine katılması inkılapların tamamlanması için önkoşuldur”
Nezihe Muhiddin

Nezihe Muhiddin, 1889 yılında dünyaya gelmiştir. Varlıklı bir ailenin çocuğu olan Nezihe Muhiddin’in annesi Ali Şevket Paşa’nın kızı Zehra Hanım, babası savcı ve ceza hakimi Muhiddin Bey’dir. Bir süre mahalle mektebine devam eden Nezihe Muhiddin daha sonra evde özel hocalardan dersler almıştır. Varlıklı ve dönemin modern sayılabilecek bir ailenin kızı olması Nezihe Muhiddin’in farklı konularda eğitim almasına imkan vermiştir. Hukuk ve tıp eğitimi alan Nezihe Muhiddin, Arapça ve Türkçe dillerinde edebiyat eğitimi de almıştır. Nezihe Muhiddin’in çocukluğu II. Abdülhamid’in Osmanlı’yı mutlak monarşi ile yönettiği dönemde geçmiştir. Bu yönetime karşı ve hürriyet sevdalısı olan akrabası Nakiye Hanım’dan fazlasıyla etkilendiğini belirten Nezihe Muhiddin, kadınlığın ülküsünü de ondan öğrendiğini ifade etmiştir (Zihnioglu, 2013).

1909 yılında ilk olarak Kız İdadi Mektebi’nde öğretmenlik yaparak iş hayatına başlamıştır. Osmanlı’da meşrutiyet rejiminin gündeme geldiği süreçte, hürriyet yanlısı akrabaları sayesinde Batı düşüncesi ve fikirleriyle tanışmıştır. Nezihe Muhiddin bu dönemde Şukufe Nihal, Halide Edip gibi önemli isimlerle tanışma imkanı da bulmuş ve erken yaşta kadın sorunlarının tartışıldığı toplantılarda yer alma fırsatı yakalamıştır (Metintaş, 2018). Nezihe Muhiddin’in hem ailesinin hem de ailesi aracılığıyla bulunduğu ortamların modern düşüncesi ve hayat görüşü, Batı fikirleri ve kadın sorunlarını ele almaları, onun düşün hayatının ve ülküsünün oluşumunun en önemli etkenleri olmuştur. Nezihe Muhiddin hem öğretmenlik hem de okul müdürlüğü yapmıştır. Bu görevleri üstlendiği süreçte de her zaman kız çocuklarının Batı standartlarında bir eğitim almasının gerekliliğini savunmuş ve görev

yaptığı okulların müfredatlarını Avrupa'daki okulların programlarına uygun şekilde hazırlanmasını sağlamıştır (Metintaş, 2018).

Nezihe Muhiddin, Fatma Aliye'nin öğrencisidir ve Fatma Aliye'nin kardeşi önemli kadın hareketi savunucularından Emine Semiye ile de beraber yetişmiştir. Ancak bazı konularda Fatma Aliye ile fikir ayrılıklarına düşmüşlerdir. Bunlardan birisi de Fatma Aliye'nin kadınların ihtiyaç duyulması halinde çalışabileceğini savunması olmuştur. Nezihe Muhiddin, kadınların her koşulda ve her yerde çalışmasının gerekliliğini vurgulamıştır (Kantar & Demirbay, 2023).

Nezihe Muhiddin'in kadın hareketine milliyetçi temelden yaklaşmaktadır, bu durumda aynı dönemlerde kadın haklarını savunduğu hem cinslerinden onu ayırmaktadır. Milliyetçilik vurgusunu her fırsatta yapan Nezihe Muhiddin "Kadınlar Dünyası" dergisinde yazdığı yazılarda da yerli malı kullanımına dikkat çekmiş, ayrıca "Yerli Malı için Esirgeme Derneği"ni kurmuştur (Kantar & Demirbay, 2023).

Nezihe Muhiddin, başta kız çocukların ve kadınların eğitimi için mücadele verirken, aynı zamanda kamusal hayatın her alanında varlıklarını savunmuştur. Kadınların her alanda her zaman var olması gerektiğine inanmış ve bu inançla birçok dernek faaliyete geçirmiştir. Bu dernekler arasında: Cemiyeti İmdadiye (Rumeli sınırlarında savaşılan askerlerin günlük yaşamsal ihtiyaçlarının temini için çalışmalar yapan bir cemiyet), Teal-i Nisvan Cemiyeti (Kadınların Yükselmesi), Donanma Muavene-i Milliye Cemiyeti Hanımlar Şubesi (Türk donanmasına gelir sağlamak), Osmanlı Müdâfaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti (Osmanlı Kadın Haklarını Savunma Cemiyeti)'dir. Kadınlar Dünyası dergisinin çıkarılmasında da etkili olan Nezihe Muhiddin, bu derginin milli duruşuyla Türk-Osmanlı kadını ile ilgili önemli kaynaklar arasında yer almasını sağlamıştır (Metintaş, 2018).

Nezihe Muhiddin, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadınların siyasi hakları için vermiş olduğu mücadele Türk kadın hareketinin önemli bir parçasıdır. Ancak bu bölümde sadece Osmanlı'da yer alan kadın hareketlerine değinilmiştir. Nezihe Muhiddin'in Cumhuriyet ile birlikte yapmış olduğu girişimler Cumhuriyet dönemi kadın hareketler başlığı altında aktarılacaktır.

1.3.4. Emine Semiye Hanım (1864-1944)

Emine Semiye hanım, tıpkı ablası Fatma Aliye gibi Osmanlı kadın hareketinin öncü isimlerindedir. Tanzimat döneminin önemli devlet adamlarından, aynı zamanda tarihçi ve hukukçu, Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Emine Semiye, babası sayesinde iyi derecede eğitim almış, Osmanlı döneminin aydın kadınları arasındadır. Yurtdışında sosyoloji ve psikoloji üzerine de dersler aldığı bilinen Emine Semiye hanım, Osmanlı'da kadın haklarını savunma amacıyla birçok konferans vermiş ve farklı dergilerde yazılar yazmıştır (Karadağ, 2011).

Emine Semiye hanım yapmış olduğu faaliyetler ile Osmanlı'da kadınlara öncü olmuştur. Kendisi eğitimcidir, bu yüzden eğitime de fazlasıyla önem vermiştir. Emine Semiye, kadın haklarını sadece sosyal hayatta değil siyasi alanda da savunmuştur. Kendisi İttihat ve Terakki'nin Selanik'teki kadın kolları başkanlık görevini yürütmüştür. Siyasi alana aktif katılımıyla da kadınlar için önemli bir rol model olmuştur. Gerek öğretmenlik görevini yerine getirirken gerek siyasi alanda faaliyetlerini yürütürken asıl amacı her zaman Osmanlı kadınlarının içinde buldukları durumu iyileştirmek olmuştur. Bu amaçla "İslamiyette

Feminizm” isimli bir makale yazarak, kadınlar ve kadın hareketi üzerine düşüncelerini açıklamıştır (Karaca, 2012: 2).

Emine Semiye, ilki Kazasker Mustafa Bey ve ikincisi Vali Reşit Paşa olmak üzere iki evlilik yapmıştır. Ancak iki evliliğini de ayrılıkla sonlandırmıştır. Yaşadığı dönem içerisinde ayrılıkçı söylemleri olan Emine Semiye, kadınların erkeklerden asla aşağıda olamayacağını hatta onlardan, maneviyat, zeka ve merhamet bakımından üstün olduklarını her fırsatta vurgulamıştır. Kadınların ataerkil sistem içerisinde baskılandıklarını vurgulayan Emine Semiye, bu baskının sebebinin kadınların sorgulamalarıyla bu sistemi bozacağından erkeklerin korkmuş olması olduğu savunmuştur. Emine Semiye, eğitimin kadınların hak mücadeleleri için zorunlu tutmuştur. Kadınların eğitim aracılığıyla erkekler ile aynı konumu elde edebileceğini savunan Emine Semiye, kadınların fenni ilimleri öğrenmesinin önemine dikkat çekmiştir (Karaca, 2013).

İttihat ve Terakki’nin kadınlar konusunda yeterli eylemlerde bulunmadığını düşünen Emine Semiye, partiden istifa etmiş ve Osmanlı Demokrat Fırkası’na geçmiştir. Bu partisinde faaliyetlerini yeterli bulmadığı için ablası Fatma Aliye’ye kadın haklarını savunan bir dernek kurmak istediği fikrinden bahsetmiştir (Karadağ, 2011). Emine Semiye hanım, birçok gazete ve dergide kadınların konumlarını iyileştirmek için yazılar yayınlamış, çağdaşlaşma sürecinde iyi eğitilmiş ve aydın bir kadın olarak kadınların hakları için mücadeleler vermiştir.

1.3.5. Belkıs Şevket Hanım

Padişah II. Mahmut’un vezirleri arasında olan Ali Namık Paşazade’nin oğlu Şevket Bey’in kızı olarak dünyaya gelen Belkıs Şevket, İngilizce Türkçe olarak özel okullarda iyi derecede eğitim almıştır. Osmanlı’da kadın hareketi için aktif çaba harcayan Belkıs Şevket hanım, II. Meşrutiyet döneminin kadın hakları konusunda en etkili derneklerden olma özelliği taşıyan Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti’nin kurulmasında büyük rol oynamış ve parti içerisinde Ulviye Mevlan ile birlikte faal şekilde görev almıştır. Kadınlar Dünyası dergisinde kadınların her alanda aktif rol alması gerektiğini savunan yazılar yazmıştır (Karadağ, 2011). Ayrıca kadınlar dünyası dergisinde Belkıs Şevket hanımın yaptığı işleri ve aile bilgisinin anlatılması için bir hafta yer verilmiştir. Bu yazılarda Belkıs hanımın İngilizceyi çok iyi bir şekilde konuşmasından, yüksek statülü bir aileden geliyor olmasından ayrıca bir eğitimci olarak verdiği derslerden bahsedilerek örnek bir kadın olarak nitelendirilmiştir. Belkıs Şevket hanımın adını tarihe kazıyan asıl olay ise Osmanlı’da “uçan kadın” olarak nitelendirilmesine sebebiyet veren ilk tayyareye binen kadın olmasıdır (Karabulut & Doğan, 2015). Bu dönemde Avrupa kadınların sahip oldukları haklara Osmanlı kadınının da sahip olmasını isteyen aydın kadınlar her alanda Avrupa kadınlarının takipçisi olmuşlardır. Kadınların Avrupa’da kimyagerlikten, uçak kullanmaya kadar her alanda aktif görev aldıklarını hayranlıkla takip eden kadınlar arasında olan Belkıs Şevket, kadınların varlıklarını kabul ettirebilmesinin her alanda faal olmaları ile mümkün olacağı düşüncesini benimsemiş ve Cemiyet içerisinde bu fikrini ifade etmiştir. Fikir, cemiyet içerisinde kabul görmüş ve cemiyetin başkanlığını yapan Ulviye Mevlan’ın eşi bu durumu Tayyare Okulu müdürü ile görüşmüş ve okul müdürü bu teklifi olumlu değerlendirmiştir. I. Kolordu Komutanı’nın da uçuşa izin vermesi üzerine 13 Aralık 1913 tarihinde Yeşilköy Havacılık Okulu’ndan kalkarak uçuşu gerçekleştirmiştir. Osmanlı’da Tayyare Okulu 1911 yılında kurulmuş ve daha çok fazla yol kat edilmiş değildi, sağlam ve güvenilir uçak bulma konusuna dahi hala şüpheyle yaklaşıyordu, böylesi bir

durum içerisinde okulun kuruluşundan iki yıl sonra, daha 1913 yılında Belkıs Şevket'in bu atılımı, Türk kadınlarının cesaretine büyük örnek olmuştur (Kurt, 2022).

Belkıs Şevket'i bu girişiminin sebebi ise Osmanlı kadınlarının Batı'da ki kadınlardan geri kalmadığını göstermek ve Osmanlı kadınının konumunu iyileştirmek olmuştur. Belkıs Şevket, eylemi ile Türk kadınına fırsat tanındığında her alanda korkusuzca ve başarıyla rol alabileceğini göstermiş ve kadınların erkekler ile eşit haklara sahip olmasının önünde hiçbir engel olmadığını bir kez daha göstermiştir. Belkıs Şevket'in göstermiş olduğu bu cesaretin üzerinden geçen yirmi bir yıl sonra 1934 yılında on üç kişilik uçuş okulunda tek kadın olarak brövesini alan ilk kadın pilotumuz olan Bedriye Tahir Gökmen kadınların her alanda başarılı olabileceklerini bir kez daha göstermiştir. Dünyanın ilk kadın savaş pilotu olan Sabiha Gökçen, Türk Hava Yolları'nın ilk kadın pilotu olan Emel Arman yine kadınların istediklerinde her alanda başarılı olabileceklerinin sembolleri olmuştur.

1.3.6. Selma Rıza Feraceli (1872-1931)

Selma Rıza Feraceli seçkin bir aileden gelen ve iyi eğitilmiş bir kadındır. Abisi, Jön Türkler hareketine katılan Ahmed Rıza Bey'dir. Abisi Fransa'da Jön Türk hareketinin başına geçmiştir. Selma Rıza ise abisinin katıldığı bu hareketten etkilenerek herkesten gizli bir şekilde Fransa'ya gitmiştir ve burada Sarborne Üniversitesi'nde eğitim almıştır. Bu dönemde İttihat ve Terakki Partisi'nin de tek kadın üyesi olarak dikkat çekmiştir (Doğan & Metintaş, 2017). Selma Rıza Feraceli'nin gazetecilik hayatı, Osmanlı'nın İstibdat döneminde Jön Türkler tarafından çıkarılan Meşveret gazetesinde yazılar yayınlamasıyla başlamıştır. Böylece Feraceli, Osmanlı'nın ilk kadın gazetecisi olarak tarihe geçmiştir. Feraceli sosyal hayatta kadının konumu üzerine eğilmiş, bu konu hakkında birçok yazı yazmış ve bu durumun olumsuzluklarını göstermeye çalışarak kadınların durumlarının iyileştirilmesi için büyük çabalar harcamıştır. Hatta bu yazıları ile Atatürk'ün arkadaşı Fransız Claude Farrere gibi sosyologların ilgisini çekmiştir. Kadınların sorunlarına dikkat çekmek amacıyla kız çocuklarının okutulması, cariyelik, görücü usulü evlilik gibi kadınların hala içinde bulunduğu sorunlara dikkat çekmek amacıyla ünlü eseri "Uhuvvat"i yazan Feraceli'nin bu eseri toplumsal yapının değişimini toplumsal cinsiyet rolleri perspektifinde ele alarak kadının konumunu incelemesi bakımından önemli bir sosyoloji kitabıdır (Türkoğlu,2021).

Feraceli, II. Meşrutiyet'in ilanına kadar Fransa'da yaşamış, meşrutiyetin ilanı ile birlikte İstanbul'a dönmüştür. Uhuvvat kitabını da İstanbul'da yaşadığı dönemde kaleme almıştır. Döndüğü şartlar onun gazetecilik yapmasına izin vermese de o birçok dergide kadınların konumunu sorgulayan yazılar yazmış ve kadın derneklerinde aktif rol almıştır. Aynı zamanda Hilal-i Ahmer'in genel sekreterliği görevini yerine getirmiştir (Doğan & Metintaş, 2017).

Selma Rıza Feraceli hakkında kaynaklarda çok kısıtlı bilgiler yer almakta hatta özel hayatıyla ilgili bilgilere dahi neredeyse hiç rastlanmamaktadır. Tarihsel süreçte, birçok kadının olduğu gibi, onun da etkisi göz ardı edilmiştir. Örnek bir Türk kadını olan Selma Rıza Feraceli'nin, sadece yazdıklarıyla değil aynı zamanda eylemleriyle, kadınların her alanda görünür olması için verdiği mücadele asla görünmez kılınmamalıdır.

Osmanlı'da kadın hareketleri çoğunlukla üst zümrede yer alan kadınlar üzerinden ilerlemiştir. Eğitim hakkının her kesimden kadın için ulaşılır olmaması, bu durumun en önemli sebepleri arasındadır. Ülke dışında eğitim gören bu kadınlar ise ülkelerindeki

kadınların erkekler ile eşit haklara sahip olması ve kamusal alanda görünür olması için diğer kadınlara öncü olmuşlardır. Bu kadınlar dergileri ve dernekleri kadın hareketleri için bir araç olarak kullanmış, ancak savunuları sadece söylemde kalmamış aynı zamanda kadınlara erkekler ile eşit haklar tanındığında onlar kadar başarılı olabileceğini göstermek amacıyla kendileri de eylemsel girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimler ve mücadeleler Osmanlı ile sınırlı kalmamış, Cumhuriyet'in ilanında da devam etmiştir ve günümüzde de devam etmektedir.

2. Cumhuriyet Dönemi Çağdaşlaşmasında Kadın Hareketleri

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılarak yerine ulus-devlet anlayışı içerisinde bağımsız bir Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak yeni kurulan bu devlet birçok açıdan Batı toplumlarının gerisinde kalmıştır. Bu yüzden Mustafa Kemal Atatürk, toplumumuzun kısa sürede hızlı bir çağdaşlaşma içerisine girerek çağdaş medeniyetlerin gelişmişlik seviyesinin yakalanması gerektiğini savunmuştur. Tüm bu çağdaşlaşmaya yönelik uygulamalar içerisinde Osmanlı yenileşme hareketlerinde kadına yer vermeyen uygulamaların aksine Atatürk çağdaşlaşma sürecine kadınların dahil edilmesinin önemini her zaman farkında olmuştur (Kaypak, 2018). 1920 yıllarında başlayan Türk toplumunda çağdaşlaşma projesinin temel taşıyıcılarından birisi de kadınlar olmuştur. Kadının kamusal alanda görünürlüğünün artırılması aynı zamanda Cumhuriyet projesinin çağdaşlaşma yönündeki başarısının göstergesi olarak görülmüştür (Göle, 1998).

Cumhuriyet döneminde kadınların özellikle siyasi alanda elde etmiş olduğu hakların kazanımında önemli etkisi olan Türk Kadınlar Birliği'dir. Türk Kadınlar Birliği ilk başta Kadınlar Halk Fırkası olarak tüm üyelerinin kadınlardan oluştuğu bir siyasi parti girişimi olmuştur. Ancak o dönem şartları içerisinde Ankara siyasi yönetimi, partinin tüm üyelerinin kadın olması ve kadınlara özgü bir parti niteliği taşımasından ötürü toplumdaki kadın-erkek ayırımına neden olacağı düşüncesiyle parti olarak kabul etmemiş ve örgütün cemiyete dönüşmesi fikrini önermiştir. Böylelikle cemiyet, 7 Şubat 1924 yılında başta Nezihe Muhittin'in çabalarıyla Türk Kadınlar Birliği olarak kurulmuştur (Metintaş, 2018). Kuruluş amacı kadınların sosyal hayata eşit katılımını ve siyasi haklar kazanmasını sağlayarak kadın ve erkeğin sosyal, ekonomik ve siyasi her alanda eşit haklara sahip olmasını sağlamaktır. Dernek bu amacın gerçekleştirilmesi için birçok çalışma yapmış ve kadınların eğitimini desteklemiştir. Dernekte Nezihe Muhittin'in yanı sıra Sabiha Zekeriye (Sertel), Şükufe Nihal ve Latife Bekir (Çeyrekbaşı) de yer almıştır. Ayrıca dernek çalışmaları, Atatürk'ün eşi Latife Hanım'ın da desteğini almıştır (www.turkkadınlarbirligi.org).

Türk Kadınlar Birliği'nin kuruluşundan sonra ilk siyasi girişimi ise, 1925 yılında İstanbul'da boşalan bir milletvekilliği için kadın aday göstermesi olmuştur. Bu dönemde henüz hala yasalar kadınların milletvekili adayı olmasını desteklemiyordu, ancak buna rağmen Birlik kadın adaylarla katılmak için başvuruda bulunarak dikkat çekmeyi sağlamıştır. Milletvekilliği için Nezihe Muhiddin ve Halide Edib'i aday gösteren birlik Halide Edib'e önceden bilgi vermemiş ve bunun sonucu olarak Halide Edib, yasalar uygun bulsa dahi kendisinin milletvekili olmak istemediğini açıklamıştır (Yüceer, 2008). Birliğin kendi

içerisinde bazı anlaşmazlıklar oluşsa da, bu gelişmeler kadınların siyasi alanda seslerinin duyurulmasını güçlendirmiştir. Süreyya Hulusi Hanım'da kadınların siyasi haklardan mahrum olmasını haksız bulduğunu ve eleştirdiğini 1926 yılında Türk Ocağı'nda verdiği konferansta yüksek sesle belirtmiştir (Caporal, 1982). Bütün bu girişimler kadınların siyasal hakları tartışmalarının Ankara'nın gündeminde yer almasını sağlamış ve ilk başta belediye seçimleri ile gelen seçme ve seçilme hakkı 1934 yılında her alanda kadınların seçme ve seçilme hakkını elde etmesi ile sonuçlanmıştır. Birçok Avrupa ülkesinden önce seçme ve seçilme hakkını elde eden Türk kadınları dünyada büyük bir şaşkınlık ve yankı bulmuş, dünyadaki kadın hakları savunucuları tarafından takdir görmüştür. Bu yankının sonucu olarak 1935 yılında 12. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi Türkiye'de yapılmıştır. Kongre sayesinde Türkiye'de kadın hareketleri yeni bir bakış açısı ve gelişme fırsatı yakalamış ve yönünü siyasi hak arayışının yanı sıra her alanda hak arayışına çevirmişlerdir (Metintaş, 2018). Bu kongrede yaptıkları açıklama ile hedeflerinin seçme ve seçilme hakkı elde etmek olduğunu söyleyen Türk Kadınlar Birliği bu hedefe ulaştıkları için derneklerini feshettiklerini açıklamışlardır (Kadem).

Türk kadınları, Osmanlı döneminden itibaren toplum içerisinde sahip oldukları ikincil konumdan kurtulmak için her zaman mücadele etmiştir. Bu mücadelede iyi eğitim görmüş kadınlar liderlik misyonunu üstlenmiş ve Türk kadınının hak arayışında sesi olarak onlara yön çizmişlerdir. Bu öncü kadınlar tarih sayfalarında çoğunlukla göz ardı edilmiş, kadınların başta siyasal hak olmak üzere her yerde hak arayışları, verdikleri mücadele görmezden gelinmiş, seçme seçilme hakkının siyasal erk tarafından kadınlara lütf olarak sunulduğu anlayışı hakim kılınmıştır. Kadınların mücadeleleri, kadınların tarihi, tarihi süreçlerdeki misyonlarının çoğunlukla göz ardı edilmiş olması kadınların liderlik alanında görünmez olmasına neden olmuştur. Ancak tarihimizde birçok kadın hem önemli görevler üstlenmiş ve bunları layıkıyla yerine getirmiştir, hem de bir öncü olarak milletin üstün faydasını gözetmiştir. Bu bölümde Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki öncü kadınlarımıza yer vermek, Türk kadınlarının tarihte üstlendikleri misyonların ve kadınların öncü konumlarının vurgulanması anlamında önemlidir.

2.1. Cumhuriyet Dönemi Öncü Kadınlarımız

Osmanlı döneminde özellikle II. Meşrutiyet ile başlayan Türk Kadın Hareketi Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Cumhuriyet döneminde Türk kadınları, hem siyasal alanda hem sosyal alanda birçok hak elde etmiş ve toplum içerisinde konumlarını güçlendirmişlerdir. Bu kazanımlarda aktif rol almış birçok öncü kadınıımız bulunmaktadır ancak çalışma içerisinde bu kadınların hepsine yer vermenin imkanı bulunmadığından öncü kadınlarımızın sadece bir kısmı ön plana çıkarılmaya çalışılacaktır. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında yararlılık gösteren kadınlar çalışma kapsamında öncülenmiştir. Bu bölümde kadınlarımızın Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki çağdaşlaşma sürecindeki etkilerini ele almak ve tarih sayfalarında görünürlüğünü arttırmak amacıyla Şükufe Nihal, Afet İnan, Gül Esin ve Safiye Ali'ye yer verilmiştir. Çalışma içerisinde yer verilen kadından çok daha fazla kadın çağdaşlaşmaya büyük katkılar sunmuştur. Ancak çalışma içerisinde hepsine yer veremeyeceğimiz için farklı alanlarda etkiler göstererek arkasından gelecek kadınlara ilham kaynağı olan dört kadınıımız incelenmiştir. Bu kadınlarımızdan Şükufe Nihal, ülkemizin ilk kadın coğrafya öğretmeni olması, yaşadığı dönemde bir kadın olarak tek başına yaptığı

seyahatler ve yazdığı yazıları ile kadınlarımıza cesaret aşılması, Afet İnan'ın Cumhuriyet'in ilk kadın Tarih profesörü olarak, Türk tarihimiz için çok önemli olan "Türk Tarih Tezi"ni ortaya çıkarması, kendisinin de bir kadın olarak tüm kadınların yaşadığı toplumdaki ikincil konumu şahsen deneyimleyerek kadın haklarının kazanılması hususunda göstermiş olduğu emek çok kıymetlidir. Çalışma içerisinde yer alan Gül Esin'in ilk kadın muhtar olması, yaşadığı dönemde ve özellikle köy içerisinde çok az kişinin sahip olduğu çağdaş düşünce anlayışına sahip olması ve bu yolda sunduğu katkılar, Safiye Ali'nin ülkemizde daha o yıllarda kadınların tıp okullarına girmesine izin verilmediği bir dönemde, yurtdışına giderek tıp okuması ve ülkemize sunduğu katkılar, kadınlarımızın idealleri için her şeyi göze alabileceklerini, Cumhuriyet'in daha ilk yıllarında erkekler kadar büyük mücadeleler ve çabalar gösterdiğini, fırsat sağlandığında kadınlarımızın her alanda başarılı olabileceğini, farklı alanlardan ele aldığımız bu dört kadınımla göstermeyi amaçladık.

2.1.1. Şükufe Nihal (1897-1973)

Şükufe Nihal, 1896 yılında Osmanlı Devleti'nin üst kademelerinde yer alan bir ailede İstanbul'da doğmuştur. Babasının görevi nedeniyle çocukluğundan itibaren Beyrut, Manastır, Şam ve Selanik gibi Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaşama fırsatı bulmuştur. Şükufe Nihal Darülfünun'dan mezun olan ilk kadındır. Aynı zamanda liselerde öğretmenlik yapan da ilk kadın olmuştur. Şükufe Nihal, hayatı boyunca Anadolu'nun birçok bölgesinde seyahat etmiş, birçok dergi ve gazetede de bu seyahatlerinden bahsetmiştir. Bu seyahatlerinin amacını ise özellikle kadınların yaşadığı sıkıntılar başta olmak üzere Anadolu halkının ekonomik ve toplumsal sorunlarına çözüm bulabilmek için olduğunu belirtmiştir (Çalışkan & Özey, 2016). Yazılarında kadınlara çok fazla yer veren Nihal, tarihte kadınlarımızı ön plana çıkarmak amacıyla birçok yazılar yazmıştır. "Domanıç Dağlarının Yolcusu" isimli kitabında da kahraman bir Türk kadını anlatmıştır. Şükufe Nihal, Anadolu gezilerini tek başına gerçekleştirmiştir. Bu durum Nihal'in kadınlara cesaret aşılması için örnek teşkil etmektedir.

Şükufe Nihal, II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan Türk kadın hareketinden fazlasıyla etkilenmiş ve bu harekete destek olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde, dönemin öncü kadınları tarafından çıkarılan "Kadınlık" dergisinin ilk sayısında kadınların sorunlarını, birlik olamamalarını, ülkedeki sefaleti dindirmenin yolunun şu an uykudan olan kadınlarda olduğunu ve kadınların uyanarak bu sefaleti durduracaklarını vurgulayan "Bugünün Genç Kadını" adlı makalesi 1914 yılında yayınlanmıştır. Halide Edib'in Sultanahmet Mitingi'nde yaptığı konuşmasında Şükufe Nihal'de orda bulunmuştur. Nihal, 1924 yılında kurulan Türk Kadınlar Birliği'nde de aktif rol almıştır (Akagündüz, 2016). Şükufe Nihal, yazdığı yazılarında hep kadınları ön plana çıkarmış, toplumsal cinsiyet rollerini sorgulamış, egemen eril yapının değişmesinin gerekliliğini vurgulamış ve kadınların erkekler ile eşit fırsatlara sahip olmamasının mantıklı bir gerekçesinin olmadığını her zaman yinelemiştir.

2.1.2. Afet İnan (1908-1985)

Afet İnan, Selanik'te yer alan Doirani kasabasında doğmuştur. Babası Orman memuru, müfettiş, müdürlük görevleri yapmış, en sonda Bolu Milletvekili görevini icra etmiştir. Babasının işi dolayısıyla sık sık tayini çıkmasından dolayı Afet İnan, birçok yer görme ve kültür tanıma şansı elde etmiştir. Afet İnan, öğretmen, tarih araştırmacısı ve sosyoloji

profesörüdür. Cumhuriyet'in ilk kadın tarih profesörüdür. Yurtdışında öğrenim gördüğü sırada kitaplarda Türk milleti için barbar, ikinci derece ırk ifadelerinin yer almasından rahatsızlık duymuş ve bu durumu Atatürk ile paylaşarak, onun da desteğini alarak Türk Tarihi üzerine araştırmalar yapmış, tarihi kazılar gerçekleştirmiş ve Türk Tarih Tezi'ni ortaya koymuştur (Türkiye Kaynakçası).

Afet İnan, 1929-1930 yıllarında Musiki Muallim Okulu'nda yurt bilgisi ve tarih dersleri vermiştir. Ders içerisinde uygulama olarak seçim sistemini ve seçimin nasıl olduğunu anlatmıştır. Uygulama sırasında, belediye başkanı bir kız öğrenci seçilmiş, ancak sınıftan bir erkek öğrenci bu duruma itiraz etmiş ve “Şu an yürürlükte olan kanuna göre kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olmadığını” bu yüzden kız bir öğrencinin belediye başkanlığı yapamayacağını söylemiştir. Afet İnan, o an öğrencisine ileride kadınlarında tıpkı erkekler gibi seçme ve seçilme hakkına sahip olacağını söylemiş olsa da, kendisi de bir kadın olarak bu duruma fazlasıyla içlermiştir (İnan, 1982: 170).

Yaşanan bu olay üzerine Afet İnan, Gazi Orman Çiftliği'nde yer alan Marmara Köşkü'ne giderek durumu Mustafa Kemal Atatürk ve dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya anlatmıştır. Atatürk bu konuda gerekenin yapılacağını, ancak bunun zaman alacağını, ayrıca Türkiye'de yer alan şu anki atmosferde bu konuyu konuşmak için sağlam temellerin olması gerektiğini, bu yüzden Afet İnan'ın diğer ülkelerde bu durumun nasıl işlendiğini araştırmasını istemiştir. Afet İnan'ın kadın hakları ile ilgilenmesine vesile olan bu olay, onun kadın hareketine büyük bir ivme kazandırmasını sağlamıştır (İnan, 1982).

Bu süreç 1930 yılında kadınların belediye seçimlerine girme hakkının elde edilmesiyle devam etmiştir. Aynı gün Afet İnan, Atatürk'ün desteğiyle, Türk Ocağı'nda “Seçim Haklarımız” isimli konuşmasını yapmıştır. Bu konuşmada kadın erkek eşitliğinin öneminden bahsetmiş, kadınların artık istenilmese dahi her alanda yer aldığını, her işi layıkıyla yaptığını vurgulamış ve onların seçim hakkından mahrum bırakılmayacağını altını çizmiştir. Dünya'da da kadınların seçim hakkına sahip olduğuna dair örnekler vermiş, hatta tarihsel süreci Türk topluluklarına kadar götürerek tarihimizde de kadınların yönetimde yer aldığını vurgulamıştır. Yeni Cumhuriyet rejimimiz ise temel amacın sandık önünde herkesin eşit olmasını sağlamak iken kadınların bu haktan mahrum olamayacaklarının, şu anda belediye seçimlerine katılma hakkının ileride seçme ve seçilme hakkının da kazanılmasıyla sonuçlanacağından hiç kuşku duymadığını dile getirmiştir (Cumhuriyet, 1930, 4 Nisan).

Belediye seçimlerine girme hakkının kazanılması ile Türk Kadınlar Birliği bildiri yayınlamış, üniversite öğrencileri, kız mektepleri ve İstanbul hanımlarının katılımıyla yürüyüş yapılmış ve Taksim'de yer alan Gazi Abidesi'ne çelenk bırakılmıştır. Afet İnan, 1930-1934 yılları arası yaşanan siyasi çalkantıların kadınların hak kazanımını geciktirdiğini belirtmiştir. Bu yüzden kadınlar ancak 1934 yılında seçme ve seçilme hakkını tümüyle elde etmişlerdir. Bu hakkın kazanılması ülkede büyük bir sevinçle karşılanmış ve her yerde kutlamalar yapılmıştır. Afet İnan öncülüğünde toplanan kadınlar kadınlara seçme ve seçilme hakkını verdiği için meclise teşekkürlerini sundukları konuşmalarını yapmışlardır. Özellikle Afet İnan, 1923 yılında kadınların nüfus sayımına dahi dahil edilmedikleri bir durumdan on bir yıl içerisinde seçme ve seçilme hakkına sahip olmalarında Atatürk'ün çok büyük bir rolü olduğunu söyleyerek teşekkür etmiştir (Uzun, 2017).

Afet İnan, Atatürk'ün teşviki ile kadınlar üzerine incelemeler yapmaya başlamış ve kadın haklarını savunmuştur. Atatürk'ün vefatından sonra da kadınlarla ilgili kültürel ve sosyal faaliyetlerini sürdürmüştür. 1952'de Milletlerarası Kadınlar Birliği Kongresi'ne

katılmış, Kadın araştırmalarının genişlemesi için Kadının Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği'ni kurmuş, Merkezi Kopenhag'da yer alan Beynelmielel Kadınların Alyansını idare heyetinde görev almış, dünyada kadın haklarını da her daim yakından takip etmiş, Londra'da yer alan kadın hakları kütüphanesine gitmiş, Brüksel ve Zürih'te kadınlara ait sergileri, Fransa, İngiltere, Danimarka'da kadın haklarıyla ilgili çalışma yapan kuruluşları ziyaret etmiştir (Uzun, 2019).

2.1.3. Gl Esin (1901-1990)

Gl Esin Hanım, Türkiye Cumhuriyeti'nin seçilmiş ilk kadın muhtarıdır. 26 Ekim 1933 tarihinde 2329 sayılı kanun çıkarılmış ve Köy Kanunu'nda yer alan 20. maddenin değiştirilmesiyle kadınlara, köy muhtar ve heyetlerine seçilme hakkı kazandırılmıştır (Güneş, 2010).

Gl Esin, 1901 tarihinde Muğla Milas'ta doğmuştur. Ailesinin muhafazakar bir aile olmamasından dolayı okulda eğitim alabilmiştir ancak kaçıncı sınıfa kadar okuduğu tam olarak bilinmemektedir. Gl Esin hanımın eşinin savaşta Őehit olması üzerine kendisi Aydın'ın Karpuzlu ilçesine abisinin yanına gelmiştir. 1933 Yılında yapılan muhtarlık seçimine sekiz aday arasında tek kadın olarak aday olmuş ve seçimden zaferle çıkararak Türkiye Cumhuriyeti'nin halk tarafından seçilen ilk kadın muhtarı olarak tarihe adını yazdırmıştır. Gl Esin, muhtar seçildiğinde otuz iki yaşındadır, muhtar olarak seçilmesinde köy halkı tarafından sevilmesi, saygı duyulması ve o dönemde çoğu kişi okuma yazma bilmezken kendisini okuma yazma bilmesi etkili olmuştur (Atatürk Ansiklopedisi).

Gl Esin iki yıl süreyle muhtarlık yapmış ve muhtarlık süresi dolunca tekrar aday olmamıştır. Ancak bu iki yıllık süreçte hiç durmamış sürekli çalışmış, yenilikçi fikirler üretmiş, modern Türkiye ideali için çalışmıştır. Kız çocuklarının okuma yazma oranını arttırmak için kız çocuğu olan aileler ile tek tek görüşmüş, hanelerini ziyaret etmiş ve onları kız çocuklarını okula göndermeleri için ikna etmiştir. Ayrıca gençlerin kahvehanelere girmelerini yasaklamış ve köy halkı da Gl Esin'e destek olmuştur (Güneş, 2010).

O dönem köyün en büyük sorunlarından olan kız kaçırma sorununu zme için gençlerle toplantılar düzenlemiş, onlar arasından evlenmek isteyenlerin muhtarlığa başvurmasını, kendisinin kızların aileleri ile görüşeceğini ve ailelerin rızalarıyla evlenmelerini sağlayacağının sözünü vermiştir. Gl Esin'in bu girişimi köydeki kız kaçırma oranları büyük ölçüde dşrmştir (Acar, 2007).

Köyde gençler için bir de dernek kuran Gl Esin, dernekte gençlerin binicilik ve diğer spor faaliyetlerini gerçekleştirmelerinde destek olmuştur. Gl Esin, ine ve Karpuzlu arasındaki yolun bozuk olması ve köy halkının zorluk yaşaması üzerine yol ve köprü çalışmaları yapmış, yol açılışına Atatürk' de davet etmiş ancak işlerin yoğun olması sebebiyle katılamayan Atatürk, Gl hanıma tebrik mektubu iletmiştir (Güneş, 2010).

Gl Esin'in muhtarlık döneminde yaptığı en önemli ve ileri görüşlü icraatı ise o dönemde hiçbir yerde bulunmayan köy odalarını hayata geçirmesi olmuştur. Kyle ilgili işlerin kahvehanelerde ve evlerde toplanarak değil de köy odalarında toplanarak tartışılıp görüşülmesini sağlamıştır. Buranın yapımında köylünün desteği de büyük olmuştur. Köy halkı sattığı ürünlerden elde ettiği gelirleri köy odasının yapımı için birleştirmiştir (Acar, 2007). Gl Esin'in bu yenilikçi görüşü ilerleyen zamanlarda köy kooperatiflerinin açılmasına zemin oluşturmuştur.

Gül Esin, köyde başı açık gezmiş modern kıyafetleri savunmuş, hatta muhtarlık döneminde Anadolu Gazetesi'ne gönderdiği yazısında medenileşme yolunda köy kadının giyimini değiştirilmesi gerektiğine vurgu yapmış ancak o dönemde köy içerisinde bunu değiştirebilmesi pek mümkün olmamıştır (Yakar, 2004: 69). Gül Esin, modern Cumhuriyet yolunda giyim kuşamın önemli olduğunu düşünmüş ve özellikle de kadınların modernleşmesi için köy kıyafetlerini, başörtüleri bırakmasını önemli görmüştür.

2.1.4. Safiye Ali (1894-1952)

Safiye Ali, 1894 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Kadınların daha tıp okumak için okullara kabul edilmediği yıllarda Safiye Ali, I. Dünya Savaşı'nın etkisiyle tıp okumak isteyerek Almanya'ya tek başına gitme cesaretini göstermiştir. Savaş ortamında ülkede doktor ihtiyacı artmış ve bu durum Safiye Ali'nin doktor olma isteğini arttırmıştır. Ayrıca Amerikan Kız Koleji'nde eğitim gören Safiye Ali'nin doktorluk mesleğini yapmak istemesinde okul müdürü Mary Mills Patrick'in de desteği olmuştur (Hot, 2015). Ancak o dönem kadınlar ülkede tıp eğitimine alınmadığı için Safiye Ali, Almanya Würzburg Üniversitesi'ne dönemin eğitim işlerinden sorumlu Şükrü Bey'in desteği ile tıp eğitimi alması amacıyla gönderilmiştir (Konya, 2018).

Eğitimi ve uzmanlığını Almanya'da tamamlayan Safiye Ali, İstanbul'a döndüğünde geride bıraktığı savaş ortamı bitmiş ve yeni bir devlet Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Kendisi bir muayenehane açarak hemen mesleğini icra etmeye başlamıştır. Gazeteden verdiği ilan ile muayenehane adresini halka bildirmiştir. İlk başlarda kadın doktor olarak ön yargı ile karşılaşsa da zamanla kendisine olan güven artmış ve çok fazla hasta almaya başlamıştır. Aynı zamanda Safiye Ali mezun olduğu okul olan Amerikan Kız Koleji'nin tıp bölümünde dersler vermiş, Alman ve Amerikan elçiliklerinde doktorluk yapmıştır (Yıldırım, 2011: 29-33).

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kadınlar Merkezi tarafından 1923 yılında açılan çocuklar için muayenehanede de görev yapan Safiye Ali, 1925 yılında kurumun kapatılmasıyla Süt Damlası'nın müdürlük görevinde yer almıştır. Görevi sırasında İsviçre, Avusturya ve Almanya'da kurulan çocuk müzelerinin ülkesinde de olması gerektiğini, müzede yer alan kundak kundaklama şekilleri, hastalıklarla ilgili istatistikler, çiçek aşısı, beslenme, emzirme, resimlerin bulunmasının anne ve çocuk bakımı için faydalı olacağını düşünmüş ve müzenin kuruluşunu sağlamıştır (Yıldırım, 2011). Safiye Ali'nin yedi yabancı dil bilmesi dünyadaki tıp alanında meydana gelen gelişmeleri takip edip uygulamasında ona büyük fayda sağlamıştır. Süt Damlası'nda çalıştığı yıllarda edindiği deneyimlerini "Küçük Çocuklar Muayenehanesi ve Süt Damlası" ismiyle kitap olarak hazırlamıştır (Hot, 2015).

Safiye Ali, 1924 yılında ilk uluslararası kongre olma özelliği taşıyan Londra Beynelmilel Kadınlar Kongresi'nde on sekiz ülkenin katıldığı üç yüz kadın doktor arasında yer almış ve uluslararası bir kongrede Türkiye'yi temsil eden ilk kadın delege olmuştur. Kongrede de başarısını diğer katılımcılara gösteren Safiye Ali görüşülecek konuların belirlenmesi amacıyla seçilen yirmi beş delegede yer almıştır (Yıldırım, 2011: 123).

Türk Kadınlar Birliği'nde de görev alan Safiye Ali, çocuk ve kadınlar için örnek kıyafetler hazırlamıştır ancak bu öneri birlik tarafından kabul edilse de basın tarafından tek düzelikle suçlanmıştır (Zihnioglu, 2013). Türkiye'de kadın kongreleri düzenlemek, kadınların haklarını genişletmek amacıyla mebus olmak için Nezihe Muhiddin, Mustafa Paşazade Azize

Hanım ve Dr. Hayrünnisa ile birlikte Cumhuriyet Halk Fırkasına katılmışlar ve mebus olarak ilk seçimlerde aday gösterilmişlerdir (Zihnioğlu, 2013).

Safiye Ali kadınların mebus olacağı inancından hiç vazgeememiş, hayatı boyunca kadın ve çocukların yaşamlarını iyileştirmek için çabalamıştır. Safiye Ali, kadınlara imkan verildiğinde, o dönem okuma hakkı dahil bulunmayan tıp alanında kadınların ne denli başarılar sergileyebileceğinin örneğini göstermiş ve kadınlara doktor olmaları için cesaret vermiş öncü bir kadın olmuştur.

3. Sonuç

Tarih sahnesinde kadınlar her zaman olduğu gibi, Türkiye'nin ağdaşlaşma serüveninde de ülkelerine katkı sağlamak, gelişmiş ve ağdaş topluma ulaşabilmek için elde ettikleri fırsatları değerlendirmiş, hatta çoğu zaman fırsatları kendileri yaratmışlardır. Ancak tarih yazımının temel aktörü ise her zaman erkekler olmuştur. Bu bağlamda, tarihsel süreçteki eylemler, girişimler ve gelişmeler genellikle erkeklerin başarısı olarak aktarılmıştır. Kadınların her alanda olduğu gibi tarih sayfalarında da arka planda bırakılması, tarihte gerçekleşen eylemlerin nesnesi konumunda yer alması, kadınların başarılarını, girişimlerini ve çabalarını görünmez kılmıştır. Oysa  zellikle Cumhuriyet Dönemi ağdaşlaşma sürecinde Mustafa Kemal Atatürk tarafından çağdaşlaşmanın sağlanmasından kadınların etkisi, önemi anlaşılmış ve kadınların gelişimine imkan tanıyarak, kadınların sahip olduğu olanaklar kademeli olarak genişletilmiştir. Bunun en önemli  rneği de birçok ülkeden daha erken dönemde Türkiye'de kadınlara seçme seçilme hakkının tanınması olmuştur. Ancak kadınlar seçme ve seçilme hakkına sahip olabilmek, iyi bir eğitim alabilmek, meslek sahibi olabilmek için büyük çabalar göstermiştir. Dolayısıyla kadınların günümüzde sahip olduğu haklara ulaşması tarihsel süreçte göstermiş oldukları mücadelelerin ürünüdür. Çalışmada, kadınların Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren ağdaşlaşma sürecindeki etkisi, kadın haklarının doğuşu ve hak mücadeleleri incelenmesi sonucu kadınların ülkeleri için erkekler kadar mücadele ettikleri ve emek harcadıkları gösterilmiştir. Hatta kadınlar, kendilerini kamusal alanda kabul ettirebilmek için eril söylemin etkilerine rağmen daha fazla çaba göstererek tarihin arka planının başarı öyküsünü yazmışlardır.

Türk kadınının ağdaşlaşma süreci, Osmanlı Devleti'nin son döneminden başlayarak özellikle Tanzimat ile Meşrutiyet reformlarıyla hızlanan, uzun, sancılı aynı zamanda epistemolojik alt yapının oluşumunu sağlayan bir dönemi de imgelemektedir. Bu süreçte kadınlar kamusal ve sosyal hayat, eğitim, hukuki ve mesleki alanda önemli gelişmeler elde etmişlerdir. Kadın dernekleri ve dergiler ise kadınların yaşadıkları sorunlara dikkat çekmek ve çözüm üretmek için önemli araçlar olmuşlardır. Özellikle II. Meşrutiyet döneminde faaliyet gösteren kadın dernekleri Cumhuriyet döneminde şekillenen modern Türk kadını profiline basamak oluşturarak ağdaşlaşma sürecinin temel taşları olmuşlardır. Kadınların modernleşme süreci ile Türk modernleşme süreci ise birbirine paralel ilerlemiştir. Kadınların hak kazanımındaki her eylemleri ve başarıları Türk ağdaşlaşmasına katkı sağlamıştır. Bu yüzden Türk ağdaşlaşma tarihi kadın tarihinden ayrı tutulmamalı ve Türk ağdaşlaşmasının sosyolojik ve politik yönlerini anlamak için Türk kadınının modernleşme ve hak mücadeleleri göz ardı edilmemelidir.

Tarih yazımında, kadın erkek ayırımına neden olan dili bir kenara bırakarak eril tarih yazıcılığı yerine insan kavramına odaklanması önemli görülmektedir. İnsan kavramından

hareketle, tarih sahnesinde yer alan önemli erkek figürlere yönelik kitaplar, anlatılar, filmlerin yaygınlığı kadar kadınların da çağdaşlaşma sürecindeki önemi yadsınmamalıdır. Kadınlara gereken değer verilerek gelecek nesillere aktarılmaları için gerek ders kitaplarında gerek tarih kitaplarında gerekse biyografileri ile belgesellerde yer verilmelidir. Tarihte yer alan kadınların araştırılması aynı zamanda pragmatik olarak okurlara doğru bilgilerin sunulması sağlamak anlamı da taşıyacaktır. Kadınlar sadece kurgusal romanların nesnesi olarak tarihte yer almamalı, kadınların tarihe yön veren yaklaşımları ortaya konulmalıdır. Böyle bir bakış açısı, başta kadın çalışmalarını alanı olmak üzere tüm diğer bilimsel alanlarda kadınların, tarihin her anında sadece etkilenen değil; tarihe etki eden konumda olduklarını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Toplumlar, kadın - erkek haklarının yerine, insan haklarının tartışılabilmesi için toplumsal cinsiyet eşitliğinin ne denli etkin olduğunun vurgulanması ayrı bir önem taşıyacaktır.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Prof. Dr. Rabia Bahar Üste %50, Derya Erdil %50 oranında katkı sağlamıştır.

Araştırma Yayın Etiği: : Bu çalışmanın hazırlanma ve yazım sürecinde “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş olup; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayını ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Acar, F. (2015). *Osmanlı'da Padişah Oğulları ve Kızlarının Eşitlendiği Alan: Teşrifat*. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14(27), 183-202.
- ACAR, D. G. (2007). *Aydın Tarihinde Kadın*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Akagündüz, Ü. (2016). II. Meşrutiyet döneminde kadın hareketi ve Şukufe Nihal'in Bugünün genç kadınına adlı yazısı. *Fe Dergi*, 8(1), 111-117
- Altındal, Y. (2007). *Kadının Siyasal Katılımı Bağlamında Partilerin Kadın Kollarının Sosyolojik Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Ataullah, Ş. M. (1290). *Tarih-i Şani-zade II*, İstanbul, 344-345.
- Aslan & Tuna (2021). *İlk kadın feministlerden Nuriye Ulviye Mevlan Civelek*. Erişim Tarihi: 22.12.2023 <http://www.almasti.org/2021/06/18/ilk-kadin-feministlerden-nuriye-ulviye-mevlan-civelek/>
- Atatürk Ansiklopedisi Web Sitesi. *Halide Edib Adıvar*. Erişim Tarihi: 23.12.2023 <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/halide-edip-adivar-1882-1964/?pdf=3633>
- Atatürk Üniversitesi Web Sitesi. *Gül Esin (Übbül)*. Erişim Tarihi: 13.01.2024 <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/gul-esin-ubbul-1901-1970-turkiyenin-ilk-kadin-muhtari/>

- Bayraklı, Ç. Z. (2020). *Sosyo-ekonomik yönleriyle Nakşidil Valide Sultan Vakıfları*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Baykan, A. & Basket, B. Ö. (1999). *Nezihe Muhittin ve Türk Kadını*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berkes, N. (2016). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.
- Belge, M. (2012). *Militarist Modernleşme*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beriş, H. E. (2008). *Moderniteden Postmoderniteye Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınları.
- Caporal, B. (1982). *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*. (Çev. Ercan Eyüboğlu). Ankara: İşbankası Yayınları.
- Cumhuriyet Gazetesi, Muallim Afet Hanımın konferansı; Konferansta Gazi, İsmet ve Kazım Paşalar, Hazeratı vekiller, sefirler bulundu., (1930, 4 Nisan), Cumhuriyet, 4.
- Çalışlar, İpek (2010). *Halide Edip Biyografisine Sığmayan Kadın*. İstanbul: Everest Yay.
- Çalışkan, V. & Özey, E. (2016). Darülfünun’dan Mezun İlk Kadın Coğrafyacı: Şükufe Nihal. *Türk Coğrafya Dergisi*. 67. 61-66.
- Çakır, S. (1996). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yay
- Çakır, S. (1998). *Kadın Tarihinden İki İsim: Ulviye Mevlan, Nezihe Muhittin*. İçinde Osmanlıdan Cumhuriyete, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 288-299.
- Çolak, G. & Uçan L. (2008). *II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Basında Kadın Öncüler*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Doğa, B. R. & Metintaş, M. Y. (2017). Selma Rıza Feraceli ve Türk Kadının İlk Gazetecilik Deneyimi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*. 1(2), 100-108
- Demir, A. (2005). Islahatçı Yenilikçi Padişah Sultan II. Mahmut Dönemi. *Mevzuat Dergisi*. 88(8). <https://www.mevzuatdergisi.com/2005/04a/05.htm>
- Göle, N. (1998). *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Göze, H. (2003). *Zor Yılların Kadını Halide Edip Adivar*, 3. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları
- Güneş, G. (2010). Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye’nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım). *ÇTTAD*, IX/20-21, (2010/Bahar-Güz), 171-190.
- Hot, İ. (2015). İlk Kadın Doktorumuz Safiye Ali. *Nobel Medicus*, 11(1), 100-102.
- İnan, A. (1982), *Tarih Boyunca Türk Kadının Hak ve Görevleri*. İstanbul, 4.baskı, Milli Eğitim Basımevi.
- Kaplan, L. (1998). *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınevi.
- Karaca, Ş. (2012). Öncü Bir Kadın Yazar Emine Seniye’nin Kaleminden “İslamiyette Feminizm”. *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 21(2). 269-280.
- Karaca, Ş. (2013). Fatma Ali ve Emine Seniye’nin Kadının Toplumsal Kimliğinin Kazandırılmasında Öncü Fikirleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 6(2), 1481-1499.

- Karadağ, E. Ş. (2011). II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Dernekleri. Yüksek Lisans Tezi. 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Karabulut, U. & Doğan, S. (2015). İstanbul Semalarında Uçan İlk Türk Kadını Belkıs Şevket Hanım. *Belgi Dergisi*. 10, 1393-1401
- Kantar, G. & Demirbay, G. T. (2023). Erken Cumhuriyet Döneminde Kadının Siyasal Katılımı Bağlamında Nezihe Muhiddin ve Kadınlar Halk Fırkası Üzerine Bir İnceleme. *SSAD Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. C.7, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı Özel Sayısı, 155-163.
- Kaypak, Ş. (2018). Cumhuriyet'in Çağdaşlık Yolunda Türk Kadınının Dünü ve Bugünü. 2. Çukurova Kadın Çalışmaları Kongresi (28-30 Kasım 2018) Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları II, 297-309, Ed. Oya Işık, KADAUM, Çukurova Üniversitesi Yayını, 2019, Adana.
- Konya, D. (2018). Türkiye'nin İlk Kadın Doktoru: Safiye Ali ve Çalışmaları. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 19(42), 35-55.
- Kutlar, M. (2010). Osmanlı Kadın Dergileri ve Erkekler Dünyası Dergisi. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, II(2), 1-15.
- Kurt, E. (2022). Gökyüzünde Bir Türk Kadını Belkıs Şevket Hanım. *C4 Defence Dergisi*. 29, 117-131.
- Kurdaş, M. Ç. (2019). Osmanlı Modernleşme Sürecinde Aydınlar ve Bürokrasinin Rolü. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 399-411.
- Metintaş, M. Y.. (2018). Nezihe Muhiddin ve Türk Kadınının Siyasal Haklar Mücadelesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*. 1(3).
- Refik, A. (1925). Mahmûd-ı Sâni'nin Vâlidisi. *Türk Tarih-i Encümanı Mecmuası*. 1341/1925. (İSAM, Osmanlıca Makaleler, erişim tarihi: Aralık 2023), 218-219.
- Sarıcaoğlu, F. (2001). Nakşidil Valide Sultan. *Türklük Araştırmaları Dergisi*. 9, 97-109.
- Temel, E. (2022). Devlet Adamı Olarak Valide Sultanlar (XVI.-XIX. Yüzyıllar Arası). *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 48, 153-169.
- Türk Kadınlar Birliği Web Sitesi. *Türk kadınlar birliği tarihçesi*. Erişim Tarihi: 6.01.2024 <http://www.turkkadınlarbirligi.org/tr/kurumsal/1/Tarih%C3%A7e#:~:text=Tarih%C3%A7e&text=T%C3%BCrk%20Kad%C4%B1nlar%20Birli%C4%9Fi%2C%207%20%20C5%9Eubat,%C5%9E%C3%BCkufe%20Nihal%20aktif%20%C3%BCyelerden%20birisidir>.
- Türkiye Kaynakçası. *Afet İnan*. Erişim Tarihi: 13.01.2024 <http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/kisi/98275/afet-inan>
- Topaktaş, H. (2015). Osmanlı Diplomasisinde "Tayinat" Sisteminin Uygulanışı ve Kaldırılışı (1794) Üzerine Bazı Tespitler. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 10(1). 31-49.
- Topsakal, S. (2014). *Halide Edip Adivar*. Erişim Tarihi: 23.12.2023 <https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2014/11/20141128.pdf>
- Türkoğlu, H. S. (2001). *İlk Türk kadın gazeteci Selma Rıza Feraceli*. Erişim Tarihi: 29.12.2023 <https://iletim.istanbul.edu.tr/index.php/2021/03/08/ilk-turk-kadin-gazeteci-selma-riza-feraceli/>
- Uzun, İ. (2017). Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını: Afet İnan (1908-1985). *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. 3(1). 73-85.
- Uzun, İ. (2019). Afet İnan'ın Sosyo-Kültürel Çalışmaları. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Dergisi*. II/4. 103-126.
- Yakar, E. S. (2004). *İzmir'de Kadın Hareketi (1928-1978)*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Yıldırım, N. (2011). *Türkiye'nin İlk Kadın Doktoru Safiye Ali*. Tarih Vakfı Yurdu Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, A. (2013). Halide Edip'te kadın hakları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*. 20(1), 119-134.

Yüceer, S. (2008). Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(14), 131-151.

Zihnioğlu, Y. (2013). *Kadınsız İnkılap Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*. İstanbul: Metis Yayınları.

Extended Summary

Purpose

The Turkish Modernization process begins with the proclamation of the Tanzimat in 1839 in the last period of the Ottoman Empire. The modernization movements that took place in the period from 1839 to 1935 are described as early movements. The scope of this study is to highlight the women who were influential in the early modernization movement and to examine the effect of the Turkish women's movement on modernization in this period. In line with this purpose, women who shaped the modernization process and the Turkish women's movement in terms of ideas and actions both in the last period of the Ottoman Empire and in the first years of the Republic were pioneered in the study. For this purpose, the Turkish women's movement was mentioned in the study. It has been observed that the Turkish women's movement proceeds through two axes: associations and journal.

At first, women tried to make their voices heard through magazines and engaged in visible activities with associations.

In the first part; Ulviye Mevlan, one of the important representatives of the Turkish women's movement, Halide Edib, who broke new ground in many fields, including being the first female orator and our first female novelist, Nezihe Muhiddin, who fought for the rights of Turkish women in the political field, Emine Semiye, the sister of Fatma Aliye, one of the leading figures of the Ottoman women's movement, Belkıs Şevket, the first woman to fly by setting an example of the courage of Turkish women, and the first Turkish female journalist, The contributions of Selma Rıza Feraceli, the first Turkish female journalist to write articles questioning gender inequality and the position of women , and Selma Rıza Feraceli, who works in the field of sociology, to Turkish women's movements, her activist roles, and her pioneering personalities for women were examined. In the second part; Our country's first female geography teacher Şüküfe Nihal, the first female history professor Afet İnan, our first elected female headman Gül Esin and our first female doctor Safiye Ali were included. There are many women that we cannot include in the article, but who have made great contributions to both Turkish modernization and the Turkish women's movement. Since we cannot include all of our women who have played a role in the historical process of Turkish modernization in the article, some of our pioneering women who both broke new ground and came to the fore in terms of action and intellect have been selected.

Method

This study, which does not require ethics committee approval, was conducted in line with the literature review. It can be said that it is a compilation study in the context of literature review. The purpose of review studies is to combine and compare studies published on a research topic and to enlighten the reader on the relevant subject. Within the scope of the article, while investigating the impact of women in the Turkish modernization process, books, electronic resources and articles published in peer-reviewed journals were used. In line with the information obtained from the sources by conducting a literature review, pioneering women who influenced the modernization process were emphasized. When the sources were examined, it was determined that the information about women who influenced history was very limited. This situation constituted the limitation of the article. With the information obtained from the existing sources within this limitation, it has been tried to emphasize the women who have influenced the Turkish modernization process.

Result

In this study, the following results were obtained: The Turkish modernization process and the Turkish women's movement proceeded in parallel with each other. All the rights that women have gained in the public and political sphere have given a positive impetus to Turkish modernization.

In the historical process, women have always struggled to gain rights, but these struggles have not found the place they deserve in history books, documentaries or publications. The narration of history through masculine identity has caused the effects of women to be made invisible in the historical process. However, Turkish modernization was not only carried out by men, but women were at least as assertive and courageous as men whenever they had the opportunity. We have also seen in the Turkish women's movement that women have contributed to Turkish modernization both intellectually and in action. Turkish women have struggled for all the rights they have achieved so far and continue to do so.

Conclusion and implications

Since this study is a compilation study, pre-written sources were used. The most important limitation of the article is the limited sources used in the writing of the article and the limited information about the history of women in the sources. In terms of contributing to women's studies in particular and to the social sciences literature in general, it can be recommended to researchers to include the history of women in historiography. It would not be wrong to say that the narration of the historical process through masculine identity both feeds inequality and causes history to be misrepresented to future generations. For this reason, it is considered important to include a gender-neutral historiography in the researches to be carried out.